

Ca și acest elaborat archieresc, care se alătură aci, să se ia cu recunoșcătoare mulțămire la cunoscință, acela să se dechiare asemenea ca și „propunerea“ de opiniunea acestui corp reprezentativ și să se subscrie de către toți membrii a acestei corporațiuni.

13. La încheere, Excelenția Sa domnul președinte arhiepiscop și metropolit în cuvinte pătrunzătoare dă espresiune părerii sale de rău, că prin procedura și purtarea observată din partea sârbescă, pe lângă totă deplina aplecare documentată din partea noastră cu totă ocasiunea, nu s'a putut încheia împăcăciunea frățescă, care așa de tare era dorită și urgent necesară nu numai spre folosul și spriginirea intereselor comune bisericesci a ambelor națiuni, ci și corespunzătoare cunoscutelor intențiuni părintesci și maritimose a Maiestății adoratului nostru împărat și rege; — deci dară Excelenția Sa cugetă cum-că acest corp reprezentativ 'și pôte încheia activitatea sa de acia dând vie espresiune acestei păreri de rău.

Conclus unanim:

Acest corp reprezentativ simte în deplină măsură profunda durere a preșidentului său pentru nesuccederea tuturor încercărilor loiale din partea noastră spre încheerea unei împăcăciuni amicabile, și pe lângă cea mai vie espresiune de părere de rău pentru acésta, 'și închee protocolul cu aceia, ca acela să se predea în corpore Ilustrității Sale domnului c. r. comisariu congresual cu rugare, ca Înalt acela să binevoască a sprijini și înainta la pólele preainălțatului tron precum acest protocol așa și celelalte protocoale și elaborate ale noastre, ce se țin de problema acestui corp reprezentativ.

Carloviț, în 8/20 Martie, 1865.

*Andrei*u baron de Șaguna, arhiepiscop și metropolit; *Procopiu Ivacicovici*, episcopul Aradului; *Constantin Gruici*, protopopul Hasiașului; *Ioan Marcu*, protopopul Lugoșului; *Iosif Belez*, protopopul Totvaradiei; *Nicolau Andreevici*, *Vincentiu Babeș*, *Georgiu de Fogarași*, *Sigismund Popovici*, *Dr. Demetriu Hațeganu*, *Dr. Aurel Man*, *Lazar Ionescu*.

70.

Disertațiunea ce arhiepiscopul și metropolitul Andreiu au ținut în conferința bărbaților români de religia ort.-răsăritenă la Carloviț în 5 Martie 1865, despre aceea, că noi românii despărțindu-ne de către scaunul metropolitan Carlovițan, și înființându-ne propria metropolie, avem dreptul de a pretinde o parte din averea metropoliei Carlovițane, și câte-va mănăstiri ale eparchiei sêrbesci dela Timișóra și Verșeș.

Când e vorba despre vre-un obiect bisericesc, de ori și ce soiu fie acela atunci ar fi greșală a nu aduce judecata mea și convicțiunile mele după adevărata ființă a noțiunii despre biserică.

Eu aflu de lipsă asta pre lângă acésta convicțiune, sciind, că spiritul timpului, în care trăim, este prea plecat a contempla biserica și instituțiunile ei după anumite noțiuni speculative, după natura cea schimbăciósă a lucrurilor lumesci. Dar deóre-ce biserica și instituțiunile ei sunt eflusul natural al învățaturilor lui Christos, care nu se schimbă, ci pentru tóte vécurile rămâne același și consecuent, pe când noțiunile speculative scóse din natura lucrurilor lumesci sunt eflusul convicțiunilor unor ómeni singulari, și ca atari pot să fie schimbăcióse, și în adevěr se și schimbă, deóre-ce convicțiunile lor sunt legate de sciințe și cunoscințe, care apoi totdeauna permit posibilitatea unei desvoltări succesive mai înalte, prin urmare se schimbă după măsura perfecțiunii, la carea au ajuns bărbații singulari învățați în sciințe și cunoscințe: de aceea eu la espunerea opiniunii mele asupra obiectelor în cestiuone mă voiu ținé de noțiunea bisericei, și mă voiu păđi tare, ca la dejudecarea unui obiect bisericesc să nu-'mi iau refugiul la lucruri lumesci; căci mărturisesc pe față, că lucrurile cele lumesci sunt schimbăcióse, ear cele bisericesci neschimbăcióse; căci ceriul și pământul vor trece, ear cuvintele Mântuitoriului vor rămâne pentru totdeauna.

Substratul obiectului nostru este averea bisericescă, în limba bisericei, „Peculium Domini“, și mănăstirile.

Din descrierea vieței Mântuitoriului nostru, ce se cuprinde în s. Evanghelie, ne convingem, că Mântuitoriul nostru a întemeiat biserica sa pe învățătura cea dumnezeéscă fără de cea mai mică privire la vre-o împregiurare materială, de óre-ce și ținta ei căștigarea împărăției ceriurilor este mai pre sus de tot materialismul; de aceea și mărturisim despre biserica lui Christos, că nici porțile iadului nu o vor învinge, deóre-ce ea nu cuprinde nimic, ce ar fi de natură materială și supusă stricăciunei, precum și ținta ei nu este nici materială, nici stricăciósă sau trecătóre, și prin urmare și mijlócele pentru ajungerea scopului ei celui sublim nu sunt de natură materială, sunt fără materialism.

Nu este cu neputință absolută, ca cineva, care au auđit cele espuse de mine aici, să iasă cu asertul acela că este de prisos și fără scop a aduna bani spre scopuri bisericesci, a ridica mănăstiri și a înființa fundațiuni, după-ce Christos a întemeiat biserica fără privire la avere și fără vre-o avere, și după ce el însuși n'au adunat nici o avere spre scopuri bisericesci, că prin urmare necuprinđend biserica ceva material, póte fi cu totul fără avere.

Răspunsul meu la acésta este următoriu:

O reflecșiune ca acésta, vină dela ori și cine, póte eși numai dintr'o confundare a noțiunilor, căci cu totul alt ceva este activitatea lui Iisus Christos la întemeierea bisericei, și alt ceva este activitatea noastră întru susținerea bisericei. Pre Christos 'l vedem lucrând la întemeierea bisericei sale cu deplină putere dumnezeiéscă; 'l vedem lucrând cu tóte mijlócele recerute pentru întemeierea bisericei, care numai el singur ca Dumnezeu le póte avé; ori unde

se afla Christos, El era învățătorul cel luminătoriu, instructor și conducător, și tot locul, unde petrecea, era o școlă, o casă de rugăciune. El, și numai El singur, luminează din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut ear nu făcut; El, carele este de o ființă cu Tatăl, prin carele toate s'au făcut; — au întemeiat biserica sa pentru toate vécurile pe pétra credinței și aceea ni-o a relăsat nouă prin Apostoli și următorii sei spre păstrare și susținere.

Să mergem acum la întrebarea: cum vom păstra și susține noi biserica Lui? La întrebarea acésta numai așa vom da răspuns mulțămitor, decât vom cere sfat dela faptele Apostolilor și bărbaților apostolesci, cari au primit conducerea bisericeii din mâinile lui Christos.

Scim, că Mântuitorul între celelalte multe învățături dumnezeesci, ca un mijloc, pentru moștenirea împărăției ceriurilor, a numit faptele milei celei sufletesci și a celei trupesci, adăugând, că sevărșind cineva astfel de milă cătră deaprópele său, aceea i se compută așa, ca când o ar fi sevărșit cătră Christos însuși. Apostolii, ca învățacei credincioși ai lui Christos, asemenea îndemnară pre creștini la sevărșirea faptelor milei, și în privința acésta au secerat seceriș bogat; pentru-că creștinii, vedând faptele cele plăcute lui Dumnezeu ale Apostolilor, se întreceau între sine în aducerea darurilor de iubire, vândând casele și țérinele sale și prețurile câștigate predându-le Apostolilor spre acoperirea lipselor lor proprii, precum și ale orfanilor și véduvelor.

Mai departe e cunoscut din faptele Apostolilor consemnate de Apostolul Luca, că Apostolii împărțiau aceste daruri de iubire între sëraci și véduve fără privire la naționalitatea creștinilor, și deși mai târziu se arătă nemulțămirea între creștinii de naționalitatea evreică, creștind ei, că véduvele lor cele sërace se împărțășesc din darurile iubirei mai puțin, decât cele de naționalitatea romană: Apostolii sciură delătura acésta nemulțămire prin o măsură înțeleptă, făcând a se alege șapte bărbați, cari să se ocupe cu împărțirea darurilor de iubire, ear Apostolii să remână pe lângă predicarea cuvântului lui Dumnezeu.

Aceste daruri de iubire ale creștinilor celor dintâiu și predarea lor sub îngrijirea Apostolilor, atât spre a acoperi dintr'ênsele trebuințele lor, cât și spre a împărțăși pre sëraci, este și începutul acelor ajutóre de bani, ce se adună în zilele noastre dela creștinii singulari și dela corporațiunile bisericesci, spre acoperirea trebuințelor bisericesci și spre realizarea cutăror scopuri bisericesci. Contingentele adunate în modul acesta la bisericile parochiale, eparchiale, metropolitane și patriarchale, forméză o avere bisericescă parochială, eparchială, metropolitană și patriarchală, carea apoi se întrebuintéză spre scopul acela ce se fipsă la colectarea ei.

Mănăstirile încă sunt urmări faptice ale darurilor spirituale de iubire, dăruite din partea creștinilor spre scopuri bisericesci.

De aici urmază, că natura mănăstirilor și a averii bisericesci trebuie să corespundă acelei fapte creștinesci, din carea au purces. Și fiind-că natura unei astfel de fapte creștinesci este bisericăscă, pentru aceea și mănăstirile și ori-ce avere, a cărei isvor, sunt faptele milei spirituale (duhovnicesci), sunt bisericesci și vin a se întrebuița spre acele scopuri bisericesci, pentru care le-au merit fundatorii lor.

Multe exemple ne arată chiar, că între creștini sunt și astfel de indiviși îndurători, cari nu numai au contribuit cu bunăvoință la ridicarea mănăstirilor și bisericilor și la înființarea de fundațiuni, ci și înșiși au fundat mănăstiri, biserici și fundațiuni singulare, pe numele lor propriu, și după părerile lor eventuale cu anumite condițiuni séu fără de acelea.

Deși substratul obiectului nostru este averea bisericăscă, menită spre anumite scopuri bisericesci, și mănăstirile: totuși pentru dilucidarea unor împrejurări voiu fi constrîns ici coela, a atinge în unele și fundațiunile particulare, cari s'au fundat din partea unor arhieriei și mireni.

Și acum trec la obiectul, care este la ordinea zilei. Acesta cuprinde două fonduri bisericesci, din cari una pörtă numele de „fondul neatingibil“, ear celalalt de „fondul clerical“. Amândouă sunt fonduri bisericesci. Cel dintâiu primî numele de „neatingibil“, deóre-ce scopul lui la fondare nu se putù arêta mai de aprópe, fiind-că, după părerea mea, avù menirea de a servi spre scopuri mai înalte bisericesci, cari ar fi împreunate cu spese mai mari.

Adevêrul acesta se constatéză prin aceea împrejurare, că dela anul 1853 s'au început a se despăgubi din fondul acesta episcopii pentru acele emolumente, ce le perdură prin stergerea taxelor de singelie dela preoții nou denumiți.

Acest fond se formà din ereditățile arhieriscopilor și episcopilor, și din veniturile sedis vacanțelor arhieriscopiiilor și episcopiiilor.

Celalalt fond se numesce „fond clerical“, și este merit pentru susținerea institutelor teologice și pentru dotarea profesorilor de teologie. Originea și-o trage fondul acesta din ofertele de bunăvoie ale arhieriscopilor, episcopilor, preoților și mănăstirilor.

Precum am accentuat îndată la începutul cuvêntului meu, că eu asupra ori-cărui obiect bisericesc scot convicțiunea mea totdeuna numai din punctul de vedere bisericesc, așa și aici, la enunsiarea părerii mele asupra fondurilor acum pomenite, trebuie să desfășur convicțiunea mea din punctul de vedere bisericesc, fiind-că și fondurile acestea sunt bisericesci și menite spre scopuri bisericesci, și prin urmare natura lor nu-'mi permite argumentațiune lumescă, politică ori matematică; pentru-că eu sum pêtuns de convicțiunea aceea, că natura institutelor bisericesci nu se pôte să nu se vatême și să nu se maculeze îndată-ce va judeca cine-va despre ele după norma lucrurilor lumesci.

Asertul acesta este învovlit în natura afacerilor bisericesci; căci decă Dumneșeu și Christos nu se pot privi ca lucruri lumesci, apoi nici biserica,

nici lucrurile ei, nu pot trece de lucrări lumesci, nici pot fi judecate după lucrurile lumesci.

Au dóră noi românii dorind o metropolie română coordonată celei sêrbesci, socotim pre Dumneșeu și pre Iisus Christos ființe lumesci? Au dóră voim să privim noi biserica lui Christos ca un institut lumesc și să ne luăm drept cinosură păreri deduse din instituțiuni lumesci, când dorim înființarea unei metropolii române? Au dóră noi voim să stricăm unitatea bisericeii nóstre ortodoxe din Austria când nisuim a ajunge o stare normală de administrațiune în afaceri bisericesci?

Póte ar veni cuiva să ne întrebe: Ce voiți dar voi românilor cu și prin metropolia vóstră?

Unuia ca acelaia răspundem tot așa, cum am răspuns la tóte lucrările nóstre de până acum pentru reactivarea metropoliei, și adecă: noi românii cu și prin metropolie vom să ajungem la pozițiunea mai dinainte a bisericeii nóstre în monarhia austriacă, la aceea pozițiune, ce o am avut în timpurile de mai înainte, ear prin asprimea timpurilor contrare, dela anul 1700 încóce o am pierdut. Va să șică: Noi românii ortodoxi cu și prin metropoliă voim se câștigăm o administrațiune normală corespundătoare aședămintelor bisericesci pentru afacerile nóstre bisericesci; cu alte cuvinte: Noi românii voim, ca biserica nóstră în monarhia austriacă să fie egal îndreptățită cu celelalte biserici, și noi ca fii ai aceleia, înaintea maicei nóstre comune, a bisericeii, încă să fim egal îndreptățiti cu frații nostri coreligionari sêrbi, și astfel să câștigăm în biserică o pozițiune asigurată.

Din acésta se va cunoșce, ce voim noi românii a câștiga cu și prin metropolia nóstră.

De altă parte ar fi de prisos a desluși prin multe cuvinte, că noi vom să păzim sânta unitate, identicitatea bisericeii nóstre, uneia, sânte, ecumenice și apostolice din Austria, căci despre acésta mărturiseșce și protocolul sinodului episcopesc ce s'a ținut în August 1864 la Carloviț, și astfel dar unitatea bisericeii rămâne neatinsă prin metropolia nóstră, și bisericeii nóstre din Austria se dau în loc de o administrațiune de până acum, pentru afacerile ei două administrațiuni.

Unitatea bisericeii nóstre din Austria după mărturia protocolului sinodal din anul 1864, prin un sinod comun al ambelor metropolii va rămâne realitate. Problema acestui sinod va fi, a pertracta obiecte dogmatice, sacramentale și rituale, a purta grija pentru ținerea în curățenie a aședămintelor bisericesci, și spre scopul acesta a se aduna din timp în timp.

Și tocmai acésta împregiurare trebuie să ne conducă la deslegarea problemei nóstre, decă vom se rămânem consecuenți sântului principiu al unității bisericesci, carea în interesul susținerii sale permite două administrațiuni într'un stat politic

Remânând dar unitatea bisericeii nevătămăată prin înființarea metropoliei noastre, pentru-că prin aceea numai se statoresc anumite măsuri pentru o administrațiune mai mulțămitoare a afacerilor comune bisericesci și pentru o ajungere mai sigură a scopurilor bisericeii: urmază preafiresce, că la reactivarea acestei metropolii române, coordonate cu cea sêrbescă, trebuie să se ia astfel de norme, ca prin acelea sântenia unității bisericeii să se înainteze, și atât unei cât și celeilalte metropolii să i se înlesnescă ajungerea scopurilor unei și aceleiași bisericeii. Acesta însă numai atunci se pôte cu siguritate, decă fie-care din aceste două metropolii coordonate între sine se vor împărtěși din fondurile comune bisericesci, adecă din fondul cel neatingibil și din fondul clerical într'o măsură corespundătoare trebuințelor lor.

Decă vom lua în considerațiune punctul de plecare la introducerea ajutoriului, ce vine a se da dieceselor mai sêrace din partea celor mai avute (1786), vom afla, că și la statorirea acestei cauze bisericesci drept cinosură s'au luat noțiunea unei bisericeii comune, eară nu noțiunea unei séu altei naționalități. Astfel vedem diecesele cele cu preferință române a Timișorei și a Verșetului dând ajutoriul anual dieceselor curat sêrbesci a Budei, Pacrațului și Carlistatului, ear din contră episcopia Baciului dând ajutoriul anual episcopiei curat românesci a Aradului.

Starea metropoliei, ce rămâne coreligionarilor nostri de naționalitate sêrbescă, se pôte lăuda cu referințe mult mai favoritoare pentru ajungerea scopurilor bisericesci, de cât starea metropoliei noastre românesci nou înființându.

Metropolia sêrbescă are o biserică catedrală pompôsă, este înzestrată până la abundență cu odóre archieresci prețiose, metropolitul are dotațiune corespundătoare, posede în Carloviț un alumneat din ȃilele fericitului arhiepiscop și metropolit Stefan Stratimirovic de Culpin; metropolia sêrbescă are șase episcopi sufragani cu bisericeii catedrale, cu reședințe și fund instruct, și trei institute teologice; ei, precum se pôte vedé din opiniunea reprezentanților români din luna lui Septembrie 1864, 'i va rămâné o parte mare a fondului neatingibil și clerical și 22 de mănăstiri; din contră, metropolia română n'are biserică catedrală, n'are odóre episcopesci, nici prețiose, n'are dotațiune, ea va avé doi episcopi sufragani, dintre care unul posede reședință fôrte modestă, ear celalalt în Caransebeș va avé pentru locuință o casă cetățenescă, ce se află în stare și mai rea, decât a episcopiei Aradului, și în fine, după opiniunea mai sus amintită, — decă aceea se va încuviința, va avé așa ȃicând și o mică parte a fondului neatingibil și clerical precum și 4 mănăstiri și un institut teologic. Asemânând împregiurările cele favoritoare ale metropoliei românesci din punctul de vedere al numărului credincioșilor nostri preste tot, apoi putem ȃice, că metropolia sêrbescă față cu numărul credincioșilor séi din Ungaria, Slavonia, Croația și confiniile militare, care nu face 1 milion suflete, se află în stare înfloritoare, pe când din contră metropolia română față cu numărul cel

mare al credincioșilor săi din Ungaria, Transilvania și confiniile militare, care ajunge mai la 2 milioane, se află în stare nefavorită.

Se poate ca cineva în espozițiunile mele acestea să voască a găsi o incusă asupra fostei noastre metropolii comune, ce a existat pentru națiunea română și sârbescă dela începutul secolului XVIII până în zilele noastre.

Eu pot încredința pe ori-cine, că pe cât sunt de departe unul de altul cerul cu pământul, pe atâta de departe sunt eu de astfel de intențiune. Cuvintele mele ținesc numai a constata adevărul acela, că precum pe timpul existenței metropoliei noastre comune partea sârbescă a bisericii noastre generale în Austria față cu partea română au avut folose mai mari, așa metropolia sârbescă față cu cea română și acum va rămâne în stare preferită, fiind acesta urmarea firăscă a acelor împregiurări, în cari s'au aflat biserica noastră comună din Austria dela timpul mai sus amintit până în ziua de astăzi.

Cuvintele mele prin urmare nu involucsc nici o acasă, ci constatéză numai simplu un adevăr istoric din viața noastră bisericescă. Sciu și recunosc preabucuros, că arhiepiscopia și metropolia din Carloviț se înființă la anul 1690 pentru națiunea sârbescă, că metropolia acesta a fost o provincie bisericescă a națiunii sârbesci; sciu și mărturisesc și pe basa reală a istoriei bisericesci, că episcopii sufragani ai metropoliei sârbesci din Ungaria, adecă aceia cari ocupau eparchiele Aradului, Timișorei și Caransebeșului, estinseră jurisdicțiunea lor nu numai asupra sârbilor din acele eparchii, ci și asupra românilor acelor ținuturi, devastate de inimizii creștinătăței, adecă de Turci. Se înțelege de sine, că românii se supuseră de bună voie arhipăstorilor sârbesci, căci la acesta precum atestéză nenumărate dispozițiuni politice, 'i constrângea starea politică. Creștinii nostri din Transilvania aveau pe timpul acela ierarhia lor bisericescă, în fruntea căreia stătură metropolitul Varlaam până la anul 1692, apoi Teofil până la 1697, și în fine pe la anul 1698 Atanasiu trădătorul, care la anul 1700 cădù în apostasie. Din anul acesta până la 1700 remaseră creștinii nostri din Transilvania fără metropolit și fără vre-un arhipăstoriu, și precum ne învață istoria despre evenimentele bisericesci ale Transilvaniei în anii aceia, creștinii nostri, deveniți orfani, căutau mângâiere în cele sufletesci parte la metropolia din Bucuresci și la episcopii din România, parte la episcopii sârbesci din Bănat și pe urmă la metropolitul din Carloviț. Apărarea cea resolută a religiunii lor strămoșesci din partea credincioșilor nostri produse în fine dispozițiunile maiestatică din 9 și 30 Octobre 1783 Nr. 1701, prin care bisericii noastre din Transilvania i-se dete episcop, care în afacerile dogmatice și spirituale se subordina metropolitului din Carloviț și sinodului acestuia; și fiind-că într'aceea și Bucovina venise sub sceptrul imperiului austriac, prin aceeași ordinațiune împărătescă și episcopul din Rădăuț se subordina metropolitului din Carloviț și sinodului acestuia.

Acastă rezoluțiune împăratăscă prin ordinațiunea împăratăscă din 8 Dec. 1786 se confirmă a doua oră.

Eu aflu în această ordinațiune împăratăscă manifestarea acelu zel binecuvântat, cu care metropoliții și episcopii sârbesci luară pe creștinii cei apesați de naționalitate română sub scutul lor archipăstoresc, amăsurat canonului VI al sinodului ecumenic I, care demandă, că fie-care metropolie este datore a mângăia pre creștinii metropoliei învecinate, când acesta stă sub gónă și când creștinii n'au episcopi, și că acesta apărare are să țină până la eliberarea de sub góna acelei metropolii.

Eu sunt de aceea credință tare, că aceste împregiurări factice au îndemnat pe metropolia din Carloviț,

1. ca din eparchiile Ineului-mare aprópe de Arad și Oradea-mare, ce se pomenesc în privilegiul dat națiunei sârbesci la anul 1695, se formă eparchia Aradului, precum acesta se póte vedé din privilegiul, ce s'a dat în favórea națiunei sârbesci la anul 1777;

2. că metropolitul națiunei sârbesci și archiepiscopul din Carloviț în titulatura sa bisericească au introdus titlul „archiepiscop la Carloviț și metropolit al întregii națiuni sârbesci și românesci în țările c. r. austriace“, care titlu s'a întrebuintat până la patriarhul de curênd reposat Raiacic;

3. că ori-ce fonduri a fondat această metropolie a întregii națiuni sârbesci și românesci din provinciile austriace, acelea tóte le-au fondat cu numiri generale bisericesci, și spre scopuri comune bisericesci, fără de cea mai mică numire națională, numind adecă unul din aceste fonduri „neatingibil, ear celalalt fond „clerical“;

4. că în mănăstiri, fără diferință de naționalitate, se primiră noviți și se înaintară diaconi, presbiteri, egumeni și archimandriți;

5. că în mănăstirile, ce se aflau în Ungaria serviciul dumneđeesc se sêvârșia în ambe limbile credincioșilor nostri, care pracsă a încetat numai de 17 ani; că pe timpul episcopului Maxim Manuilovic 1829—1834 cântările bisericesci în catedrala dela Verșeț se sêvârșiau românesce și sârbesce;

6. că profesorii institutelor teologice se denumiau după aptitatea, ear nu după naționalitatea lor;

7. că cu ocasiunea încuviințării unei despăgubiri pentru episcopi din fondul neatingibil pentru taxele de singelie sterse, sumele de despăgubire nu se socoteau după naționalitatea episcopilor séu a creștinilor, ci după măsura veniturilor fie-cărei episcopii;

8. că la înființarea și susținerea unui institut clerical nu se purcese în privința mijlócelor banale trebuincióse din punctul de vedere național, ci din cel general bisericesc, ca să se póta ajunge scopul general bisericesc.

Póte că ar puté crede cineva, că eu fondul cel dintăiu bisericesc din patimă și cu intențiune necurată 'l numesc „neatingibil“ și nu după numele

lui propriu. Dar eu și în privința acésta sunt departe de tótă patima și la numirea acestui fond mă țin numai strîns de numele acela, cu care se numesce el în tóte actele oficióse până în ziua de astăzi.

Aflu de prisos a întări acest asert al meu prin documente, până când nu se va adevéri contrariul, căci din cele de mai sus se arată atât numele, cât și scopul și întrebuițarea lui pentru afaceri comune bisericesci, precum și a fondului clerical pentru susținerea institutelor teologice și dotarea profesorilor de teologie fără privire la naționalitate. Prin urmare pentru mine este normativă numirea oficiósă a acestui fond, și nu cea neoficiósă, cu carea vor să-l numescă „fondul național sêrbesc“.

Asemenea e și cu mănăstirile, care sunt locuri menite spre folosul tuturor creștinilor fără privire la naționalitate.

Póte că mi se va obiecta, că asertul meu este neesact, de óre-ce fundatorii acestei mănăstiri au fost sêrbi, prin urmare și acele mănăstiri sunt ale sêrbilor.

La acésta răspund, că o astfel de obiecțiune în contra opiniunii mele este efluxul dejudecării lucrurilor bisericesci după norma lucrurilor lumesci, carea înainte tribunalului bisericesc nu se póte justifica, cu atâta mai vêrtos, căci e cu totul în contra lucrurilor bisericesci și neconvenabil cu sântenia aceluï scop, pentru care se zidesc mănăstirile, de o parte, ear de altă parte numele fundatorilor și naționalitatea lor nu se pot adevéri prin nici un document fundațional; și după-ce mănăstirile pretinse de români esistară înainte de înființarea metropoliei sêrbesci din Carloviț, din timpul străvechiu, prin urmare dintr'un timp, când poporul credincios din Bănat era curat numai de limba română: de aci e luminat ca sórele, că fundatorii mănăstirilor cestionate nu s'au ținut de naționalitatea sêrbescă.

Scim, că de curênd s'au arêtat o intențiune înfocată, a smulge mănăstirea Hodoșului din punctul de vedere național al fundatorilor, ce se dicea a fi fost sêrbi, — a o smulge, dic, de sub jurisdicțiunea episcopului românesc al Aradului, și a o subordina episcopului sêrbesc din Timișóra. Din motivul acesta recourse metropolia Carlovițană la regim, și acesta dispuse, ca mănăstirea numită are se rămână sub jurisdicțiunea eparchiei Aradului. Ordinațiunea ministeriului de culte din 17 Februarie 1854 Nr. 3130/199 sună așa: Ad 1) „încă prin emisele de aici din 20 Ianuarie 1852 Nr. 438/22 și din 15 Novembre 1852 Nr. 1782, îndreptate cătră Locotenența din Buda se dispuse reaședărea mănăstirei gr.-neunite a Hodoșului în complexul diecesan al episcopiei greco-neunite a Aradului, și aceea după arêtarea Locotenenței de Buda din 5 Febr. 1852, Nr. 2468 se și efeptul. Deci, de óre-ce s'a statorit cu definitate, că numita mănăstire gr.-or. precum până acum, așa și în venitoriu să fie subordınată episcopiei gr.-neunite a Aradului, de aceea rugarea respectivă a patriarhului gr.-neunit să resólvă de sine și încă cu atât mai vêrtos, căci mo-

tivele, ce le aduce acum patriarhul pentru justificarea rumperei ei de către episcopia Aradului, dispuse de dânsul volnicește, cu trecerea diregătorielor politice competente și emisele de mai înainte, se luaseră de tóte părțile în considerațiune, și dânsul póte fi asigurat, că la pretensiuni și propuneri drepte și ecuitabile va afla cea mai grabnică și de ajuns sprijinire a diregătorilor.

„Ad 2. Problemele mănăstirei Hodoșului, precum și ale fie-cărui institut bisericesc pot fi numai acelea, de a înainta cât se póte mai mult scopurile religionare. Caracter egoistic național nu le compete nici lor, precum nu compete nici bisericei însași, și prin urmare din naționalitatea fundatorilor nu se póte deriva nici de cât. Ear referințele limbistice naționale vor avé a se considera întru atâta, încât cere chiar înaintarea scopurilor religiose, de aceea alegerea limbei, în carea se se sevêrșescă slujba dumnezeescă, se va face din partea mai marelui mănăstirei și a episcopului diecesan după trebuința eventuală a credincioșilor, pentru cari se se sevêrșescă, și tot cu privire la acésta se va determina și aceea, că ce limbă se cunóscă monachii, ce vin a se primí în mănăstire“.

După-ce regimul împératului nostru în judecățile sale asupra institutului mănăstirilor manifestéză atari convințiuni adevérat bisericesci, cari sunt efluxul invêțăturai positive creștinesci, de aceea mă simt scutit de espunerea ulterioară a convințiunilor mele asupra acestui obiect bisericesc, pentru-că acelea corespund principiului statorit de mine la începutul acestui cuvânt. Numai un adevér istoric mă simt încă dator a aduce înainte pentru dilucidarea obiectului cestionat și pentru spriginirea dorinței nóstre, — un adevér, pe basa căruia noi credem a fi un ce drept, ca episcopiilor nóstre din Ungaria se li se lase cele 4 mănăstiri și adecă Hodoșul, Bezdinul, Sângiorgiul și Mesiciul, care se află în mijlocul unei populațiuni curat românesci. Acest adevér istoric arată, că noi românii am avut în Bănat din timpuri nesciute mai multe mănăstiri, și anume:

1. pe stânca dealului dela satul Varadea a fost o mănăstire românescă carea se strică tare prin incursiunile turcesci din vécul VII;
2. mănăstirea românescă Semliac, carea asemenea a pătimit fórté mult din partea turcilor; biserica străveche mănăstiréscă se dice, că și astăzi esistă;
3. mănăstirea românescă dela satul Partoș, s'a desființat în urma hotărîrei sinodului carlovițan la anul 1774;
4. mănăstirea românescă aprópe de satul Remetea lângă Timișóra;
5. mănăstirea românescă Morava, asemenea s'a desființat prin sinodul carlovițan la anul 1774;
6. mănăstirea Bezdin și Sângiorgiul după șematismul lui Alois Reesch din anul 1833/4, s'au înființat în secolul XVI, când metropolia sêrbéscă din Carloviț, încă nu esista, va se dice, fără îndoială a fost menită pentru creștinii de naționalitate română;

7. și mănăstirea Mesici s'a fundat în secolul XVI pentru creștini românesci împreună cu mănăstirea filială Seliscea-mică, carea césta din urmă s'a desființat.

Sinodul metropoliei din Carloviț cu ocasiunea reducerii mănăstirilor la anul 1774 ar fi trebuit să manifesteze acelaș zel întru a susține cel puțin unele mănăstiri spre folosul creștinilor români, care l'a manifestat pentru susținerea mănăstirilor spre folosul creștinilor sârbi; căci decă acesta sinod s'a rugat, ca Maiestatea Sa să se îndure a încuviința restituirea mănăstirii Gergeteg din Sirmia, unde mai erau încă 12 mănăstiri pentru creștinii de naționalitate sârbescă, pentru mângăierea națiunii sârbesci! apoi ar fi trebuit să îndrepte cătră tronul împărătesc și rugarea aceea, ca p. n. Același și pentru mângăierea numeroasei națiuni române să lase una séu mai multe mănăstiri. Dar' acésta sinodul nu o a făcut. Noi românii și în ziua de astăzi suntem de acea credință tare, că împăratul ar fi ascultat și rugarea sinodului privitoare la români, precum p. n. Același a satisfăcut acestei rugări într'un mod generos și grațios cu privire la sârbi, ceea-ce documentéază pct. IV. lit c) a rescriptului regesc din a. 1779, unde se dice din cuvânt în cuvânt: „Încuviințând noi din deosebita grație spre mângăierea națiunii (sârbesci) restituirea mănăstirii Gergeteg în starea ei de mai înainte, prin care măsură însă veniturile mănăstirii din bunul Neradin și din prediul Bancovce scad cu 5000 fl., de aceea aceste 5000 fl. se vor solvi acesteia din erariul nostru până atunci, până când se va afla spre scopul acesta vre-un alt fond; totdeodată însă precum se va restitui numita mănăstire Gergeteg, așa celelalte mănăstiri, a căror desființare s'a hotărît în sinodul penultim să se desființeze“.

Décă dară fapta cea bună creștinescă a milosteniei după învățătura Mântuitoriului este a se sêvêrși cătră toți cei sêraci fără escepțiune — pentru-că fie-carele este deapropéle nostru; și decă vre-un creștin din evlavie a fondat o mănăstire, pentru a da și altora creștini ocașiune la evlavie, și decă acela așteptă dela preoții mănăstirii, a căror esistență o au asigurat, ca să facă rugăciuni cătră Dumneșeu pentru iertarea păcatelor lui; în fine decă fundatoriul și în privința acésta a rămas strict pre terenul religiunii, care nu eschide nici o naționalitate: apoi cu ocașiunea înființării unei metropolii românesci, despre astfel de mănăstiri nu pôte fi vorba în privința națională, ci numai confesională; pentru-că natura dogmelor și a ritualelor, eară nu limba sunt caracterul unei biserici.

Asemenea se are lucrul și cu alte fundațiuni bisericesci și filantropice, decă fundatorii lor le au înființat din punct de vedere bisericesc séu filantropic fără restrîngere locală séu națională.

Altmintrea se are lucrul cu fundațiunile acelea cari din partea fundatorilor lor se înființéază pentru anumite scopuri speciale; precum d. e. fundațiunea de stipendiu a lui Sava Tököly pentru studenți sârbesci, fundațiunea archiman-

dritului Zelic pentru ajutorarea tinerilor din Dalmația ș. a. Din contră din fundațiunea alumneală a fericitului arhiepiscop și metropolit Stratimirovic, încât o cunosc eu din praxă, se pot împărtăși și alți tineri, cari nu sunt de naționalitate sârbescă, — ceea-ce s'a și întemplat cu mai mulți tineri români. Asemenea caracter confesional are și fundațiunea făcută acum doi ani de repositatul neguțătoriu Ioan Trandafir din Neoplanta, din care după voia lui din urmă, de-mi aduc bine aminte, vin a se ajutora 4 tineri români de religiunea noastră din Transilvania, căci fundatoriul a fost transilvănen și încă și câți-va tineri sârbi. Asemenea caracter confesional are, după părerea mea, și fundațiunea arhiepiscopului și metropolitului Moise Putnic, care testă un capital de 6000 fl. spre a se ajutora dintr'ensul 4 studenți sâraci, de religiunea lui, și fiind-că densus a fost metropolitul întregi națiuni sârbesci și românesci pentru aceea cred, că după basa confesională a acestui testament se se împărtășescă și tinerii sâraci români de religiunea fundatoriului din beneficiul acestei fundațiuni.

Ordinațiunea guberniului c. r. din anul 1852 cred că va contribui mult la dilucidarea obiectelor noastre de ți, care decide asupra pretensiunilor de proprietate, ce de o parte le făcea comuna bisericăscă sârbescă, de altă parte cea românescă din Arad la biserica catedrală de acolo a s. Ioan, precum și la școlă; aceea ordinațiune țiice din cuvânt în cuvânt precum urmédă: „Locotenența c. r. pentru Ungaria cătră Venerabilul Consistoriu gr.-or. la Arad. Nr. 2496. În urma cercetărilor, ce s'au făcut în privința pretensiunilor de proprietate, ce le face de o parte comuna bisericăscă sârbescă, de altă parte cea românescă din Arad, la biserica catedrală de acolo a s. Ioan și a școlei, nu încape nici o îndoială, că atât în biserica s. Ioan Botezătorul, cât și întru a ss. Petru și Pavel după recunoscuta trebuință a credincioșilor, la slujba dumneđeescă s'au întrebuițat amëndouë limbile, atât cea românescă, cât și cea sârbescă.

În privința acésta s'a făcut întâia dată o schimbare în biserica S. Petru și Pavel, eschiđându-se dintr'ensa la serviciul dumneđeesc limba românescă și făcându-se acela numai în cea sârbescă; acésta împregiurare a dat ansă, ca pentru de a satisface trebuinței credincioșilor de ritul gr. neunit, cari nu cunosc limba sârbescă în biserica s. Ioan la serviciul dumneđeesc, începù a se întrebuița numai limba română.

Dar fiind un ce sigur, că zidirea bisericilor, atât a uneia, cât și a ceilealte, nu s'a făcut spre scopul limbei sau naționalității cesteia séu celeia, ci pentru preamărirea lui Dumneđu și folosul sufletesc al credincioșilor greco-orientali preste tot; mai departe, fiind-că legislațiunea austriacă nu cunósce nici o biserică separată românescă ori sârbescă gr.-orientală, ci prin privilegiile date se împărtășesc tuturor credincioșilor gr.-orientali fără deosebire de origine aceleași drepturi; în fine fiind-că zidirile bisericesci nu sunt

proprietatea contribuitorilor singulari, ci a societății bisericesci întregi; de aceea pretensiunile aduse înainte de sârbi, ca și de români la întrebuițarea eschisivă a bisericilor numite sunt de o potrivă neadmisibile și necuviincioase.

Dar după-ce frecările escate nu se putură complana pe calea păcii, pentru carea s'ar fi potrivit cu deosebire: de aceea ministeriul c. r. de cult și învățământ spre a apăra egalitatea tuturor cetățenilor statului înaintea legii, s'au aflat îndemnat a decide prin emisul din 31 Ianuarie 1852, Nr. 2483/170, că de vre-o pretensiune a ambelor naționalități asupra unei părți separate din averea bisericească nu pôte fi vorba. De altmintrea, fiind-că pentru trebuințele bisericesci ale ambelor naționalități fără privire la numărul capetelor lor, trebuie să se pörte grija de o potrivă, și fiind-că datina de până acum, după carea în urma dispozițiunilor Locoteninței c. r. ungare în biserica s. Petru și Pavel se aprobă întrebuițarea limbei sârbesci, și în biserica s. Ioan Botezătorii întrebuițarea limbei românesci, corespunde la mulțămirea acestei trebuințe: de aceea nu este cauză a delătura praxa acésta în privința săvârșirii slujbei dumnezeesci.

Decă însă, continuându-se frecările, ar fi de lipsă a se face vre-o schimbare, și acésta s'ar recomanda și din partea capului diecesei, atunci nu va rămâne alta de făcut, decât a restitui usul de mai înainte și a reintroduce în amândouă bisericile numite întrebuițarea amânduror limbilor la serviciul dumnezeesc. Acésta înaltă dispozițiune ministerială etc. Buda, în 18 Martie 1852. De la Motte m. p.

Cât în fine pentru pozițiunea în stat a bisericei noastre, nu este îndoială, că pozițiunea ei de stat în Ungaria nu s'a statorit cu privire la vre-o naționalitate, ci cu privire la toți credincioșii ei fără deosebire de naționalitate prin Art. 27 din anul 1791; căci acolo se dice espres: „Sua Regia Apostolica Majestas Sacratissima clementer adnuere dignatur ut graeci ritus non uniti Regni incolae in Regno hoc jure Civitati donati, sublatis in contrarium sanctis legibus, in quantum hae ad graeci ritus non unitos se referunt adinstar aliorum regnicolarum acquirendorum et posidendorum bonorum ac gerendorum officiorum capaces in regno Hungariae partibusque adnexi sint. — Juribusque ceteroquin Regiae Majestatis circa negotia Cleri, ecclesiae, religionis, cujus exercitium plene ipsis liberum erit, fundationum studiorum, ac juventutis educationis, non minus privilegiorum ipsorum, quae fundamentali Regni Constitutioni non adversantur, prout Majestas Sacratissima a gloriosae memoriae Maioribus suis accepit, ita etiam altefatae Regiae Majestati porro quoque in salvo relictis“.

La obiectarea, ce s'ar puté face, că după-ce în acésta lege a țerii se amintesc privilegiatele, și prin acésta se înțeleg cele date națiunei sârbesci, națiunea sârbescă și din punct de vedere al dreptului de stat a rămas în prerogativul său bisericesc față cu națiunea română, eu observ, că din împre-

giurările factice aduse de mine în acest tractat se arată contrariul, și că obiecțiunea de sus cuprinde numai în forma din afară, dar' nu și în realitate o motivare. D. e. un congres național-sârbesc, se conchiamă pentru alegerea unui arhiepiscop, și totuși se aleseră pentru el și deputați de naționalitate română, fără îndoială din cauza pozițiunii lor egale cu sârbii în biserică, cari deputați români aveau același drept ca și deputații sârbi, cu aceea restringere numai, că arhiepiscopul, care apoi era metropolit atât al națiunii românesci cât și al celei sârbesci trebui să fie de naționalitate sârbescă.

Având eu convicțiunea aceea, că obiectul, ce stă la ordinea zilei din punctul de vedere ce rezultă din natura lui l'am desfășurat de ajuns, și am pertractat obiectul cestionat cu cuvinte chiare, cu frica lui Dumnezeu și cu strînsa respectare a unității bisericei noastre, ce o mărturisesc sârbii și românii ortodoxi din provinciile c. r. austriace, încheiu espozițiunea mea cu ferbintea dorință, ca Dumnezeu Atotputintele să ne dea tuturor, archipăstorilor și creștinilor nostri, darul său, ca'n iubire creștină și concordie frățescă să deslegăm și problema presentă, precum în sinodul anului trecut cu iubire creștină și concordie frățescă am desfăcut problema statoririi principiului pentru înființarea unei metropolii românesci, coordonate cu cea sârbescă, ca urmând astfel să păstrăm unitatea santei noastre maice biserici ca cel mai prețios al nostru odor, și ca și în biserică și afară de biserică și de viața noastră bisericească să dăm dovadă, că ori-ce obiect bisericesc scim și voim al tracta în spiritul lui propriu, că în fine scim și voim a susține legătura cea nedeslegabilă a iubirei creștinesci și a concordiei frățesci, ca cu un suflet să mărturisim pre Tatăl și pre Fiul și pre sântul Duch, Treimea cea de o ființă și ne despărțită.

71.

Opiniunea subscrișilor membri români a acelei comisiuni, carea s'a ales în sinodul general ținut în Carloviț, pentru cercetarea stării fondurilor comune naționali administrate în Carloviț și pentru eruarea părților ce compet națiunii sârbesci și române dintr'ênsele.

Ținându-se de repețite-ori consultări comisionale spre o unire a pretenșiunilor reciproce în privința principiilor și modalităților, cari la pertractarea și împărțirea fondurilor comune naționale administrate în Carloviț trebuia să se pună în lucrare, — și neputându-se realiza, se vęd subscrișii siliți a-și da despre acestea opiniunea lor separată în următoarele.

Fondurile naționale, cari la împărțire trebuie să se ia în considerare, sunt cu deosebire două:

- a) așa numitul fond clerical, a cărui stare activă, după rațiociniul din 31 Octobre 1863 constă din 1,256,314 fl. v. a.

b) așa numitul fond neatingibil a cărui stare activă, după rațiociniul suscitât, constă din 749,447 fl. v. a.

Cel dintâiu e destinat, precum se vede din numirea lui, de a procura și presta mijlócele spre înființarea și susținerea institutelor clericale, în diecese; el s'a fundat mai întâiu în anul 1749, ce e drept numai pentru „scólele arhiepiscopesci și metropolitane din Carloviț“, însă mai târziu și anumit dela anul 1769 încóce prin prea în. rescripte și decisiunile din partea congresului i s'a dat amintita destinațiune comună, căreia acela corespunde, dela anul 1825 în parte numai, eară dela anul 1842 pe deplin.

Celalalt fond s'a fondat la anul 1769, și adevă cu destinațiunea de a servi binelui public „bono publico“ a națiunei, va să ăică ierarhiei.

Isvórele celui dintâiu fură la început singur numai contribuiri de bună voie din partea metropolitului și a unor episcopi, precum și din partea unor mănăstiri, comune, preoți și privați din archidieceasă, mai pre urmă curgeau atât în acesta, cât și în cel neatingibil prețurile lucrurilor testate din partea episcopilor și arhiepiscopilor, veniturile intercalare pe timpul vėduviei unei episcopii și în cel dintâiu cu deosebire colecțiunile din întrodusul disc al doilea.

Precum fondul cel dintâiu la început s'a înființat ca fond pentru scólele metropolitane din Carloviț numai din contribuiri spontanee, așa și după-ce acesta s'a declarat și străformat într'un fond comun pentru scólele clericale, atăta cu privire la el, cât și la cel neatingibil, n'a esistat nici odată vre-o referință hotărită obligată a contribuitorilor din ori și care parte cătră acelea și ca drept de posesiune și de folosire pentru óre-care parte a ierarhiei comune. Ambe acestea fonduri, preste tot, după natura și destinațiunea lor au fost și sunt necondiționat comune.

Caracterul comun al acestor fonduri se vede apriat și din compunerea și destinațiunea lor normată prin prea în. rescripte și repețitele decisiuni ale congresului, care s'a pronunțat și în punctul 6 al celui mai nou p. î. rescript, în care s'au precizat cestiunile de sinod resolvinde, și s'a dovedit și în mod practic prin adevărata întrebuițare de până acum a acestor fonduri, — de unde lámurit se vede, că titlul de drept al ambelor națiuni la acestea fonduri se baséză pe caracterul lor necondiționat comun, și ar fi lucru zadarnic a căuta și primí un alt titlu de drept pentru una séu pentru cealaltă națiune la acestea fonduri.

Ce se atinge de măsura pretensiunilor de ajutoriu din acestea fonduri, aceea s'a normat și satorit numai după trebuință, fără privire la eventualele incurgeri în acelea dintr'o parte séu dintr'alta; lipsa însă cu privire la fondul clerical s'a arėtat cu mult mai mare pe partea romănilor decât a sėrbilor, din contră apoi cu privire la fondul neatingibil cu mult mai mare pe partea sėrbilor decât a romănilor, și ce e drept, din fondul cel dintâiu romănilor s'a

resolvat și dat o sumă cu mult mai mare, anumit pentru scólele lor clericale, ear' din fondul neatingibil sêrbilor, cu deosebire pentru ajutorarea episcopilor sêrbe mai rêu dotate.

Deci amêsurat naturei, determinațiunei, compozițiunei și folosirei practice de până acum, ambe acestea fonduri se cuvin ambelor națiuni, adecă celei sêrbe, ca și celei române, cu asemenea drept egal și în aceea măsură egală, și împărțirea în două părți egale a ambelor fonduri între ambe acestea două naționalități după acêsta referință de drept ar fi fôrte simplă și ușoră.

Find-că însê românii sunt departe de a tinde la „summum jus“, și fiind-că intențiunea de a se înavuți din bunul altuia totdeuna a fost și este si acum departe de ei, — așa constatarea amintitei referințe de drept sê nu împedece nici decum ca la despărțirea ierarchică a românilor de sêrbi, și la împărțirea fondurilor comune, încât cere ecuitatea, sê se ia în considerare tóte privințele drepte atât din o parte cât și din cealaltă.

Ca atari reflexiuni se înfățișeză:

- a) Proporțiunea sumelor incurse în fonduri din una și din altă parte.
- b) Eventual, decă nu se va trage la îndoială, proporțiunea ajutoarelor permise din fond prin una sêu altă parte.
- c) Asemenea eventual — proporțiunea greutăților, care le-a purtat o națiune sêu cealaltă în folosul celeilalte.

Anotare la a). La eruarea proporțiunei, în care stau contribuiriile ambelor naționalități, respective a dieceselor locuite esclusiv sêu în preponderanță de ele, cere dreptul și ecuitatea ca contribuiriile arhiepiscopului, respective ale metropolitului, deóre-ce metropolia în faptă și după lege a fost comună, asemenea și mijlócele ei de venituri și fundațiunile ei, sê se împartă între ambele națiuni ca între copii legitimi ai acelui părinte întru tot deopotrivă; de altă parte ceea-ce primesce metropolia, respective metropolitul din fonduri, deóre-ce aceea cade deopotrivă pe socotéla ambelor părți, se trece de tot cu vederea.

Ce privesce amintita comunitate de metropolie și de metropolit, aceea se vede chiar și din privilegiile cele mai vechi. Prin privilegiul din 21 August 1690 se subordinară patriarhului Csernoevics ca arhiepiscop și metropolit toți coreligionarii gr. neuniți din Ungaria și din țerile vecine. După privilegiul din 4 Martie 1695 stăteau sub acela metropolit și diecesele: din „Ienopolea și Timișóra, din Vêrșet, Oradea-mare și Erlau.“ Metropolitul trăgea ca dotațiune deciuială dela toți coreligionarii; mai târziu toți Cnezii și Cnezii superiori din Bănat plăteau câte unu, respective doi galbini pe an, și după-ce deciuiala și contribuirea de galbini s'a delăturat, căpăta metropolitul din cassa camerală o desdaunare, care se plătesce și astăzi. Însuși dominiul Dalya fu conferat arhiepiscopului pentru 20,000 Rh. fl., cari Csernoevics ca arhiepiscop și metropolit al tuturor coreligionarilor gr. neuniți din Ungaria și țerile vecine, pe

timpul turburărilor racoțiane, împrumutase regimului împărătesc și pentru 18675 fl. care erariul remăsese datoriu ca desdaunare de deciuială pentru mai mulți ani.

Numirea „Rasciani“ și „națiunea rasciană“, cătră finea seclului al 17-lea și numirea „Illiria“ și „natio Illirica“ cătră mijlocul și finea seclului al 18-lea tot așa de puțin s'au redus numai la sârbi, ca și numirea „valachi“ și „privilegia valachorum“ cătră finea seclului al 16-lea și începutul seclului al 17-lea, numai la români.

Peste tot, voidnd a susținé, că arhiepiscopul din Carloviț nu ar fi fost nici decum séu ar fi fost în o măsură mai mică metropolit al românilor ca al sârbilor, n'ar însemna numai a întări implicate tóte plânsorile românilor de mai 'nainte pentru o tractare vitrigă din partea Ierarchiei carlovițiane; ci a imprima autorității bisericei carlovițiane față cu românii timbrul usurpațiunei, a unei usurpațiuni de 174 ani.

Nota ad c). Ca sarcini cari s'au purtat, din partea românilor, respective a dieceselor locuite în preponderanță de ei, în favórea dieceselor și scopurilor sârbesci, sé se ia în considerare :

1. Suma cea mare ce au contribuit diecesele Timișóra și Verșeț, în urma prea în. rezoluțiunii din 9 Iuniu 1787, dieceselor Pacraț, Carlstadt și Buda spre o mai bună dotare, și anume din anul acela până la anul 1862, prin urmare 74 de ani, pe tot anul 6138, va sé đică până la anul 1811, prin urmare 24 ani în argint, de atunci în 50 ani în valuta vieneză — o sarcină acésta care o pórtă acum fondul neatingibil, și care computată laolaltă face 270,072 fl. m. c. și detrágând o sumă, ceva mai mare ca a patra parte, pentru populațiunea sârbéscă a ambelor diecese*) încă tot mai rămâne o parte pentru români peste 200,000 fl. m. c. prin urmare cam 150,000 fl. m. c. séu 157,500 fl. v. a. mai mult ca ajutoriul ce l'a dat diecesa Bacichei dela anul 1808 diecesei Aradului pe tot anul 2100 fl. în 3 ani în argint și 53 ani în valuta vieneză, ceea-ce computându-se laolaltă, dá suma rotundă numai 50,820 fl. m. c. —

2. Spesele congreselor, cari s'au repărțit pe români, cam 160 ani încóce, după mulțimea prevalentă a familiilor lor în sumă mai mare ca însuși pe sârbi, cu tóte că ei în congresele acele n'au fost reprezentați nici decăt. Suma acestor spese de pe urmă, și aproximativ, abia se póte erua, românii însă se îndestulesc, decă cel puțin moralicesce se va lua în considerare. Érá cum că spesele acestea ale congreselor au fost enorme se vede din aceea că din anul 1707 până astăzi s'au ținut 20 congrese, dintre care d. e. cel ținut la anul 1774, care durase

*) Populațiunea sârbéscă a ambelor diecese, Timișóra și Verșeț, forméză față cu românii ceva mai mult ca un pătrariu din tótă populațiunea; în cele 3 diecese Arad Timișóra și Verșeț laolaltă, forméză populațiunea sârbéscă ceva mai puțin ca o cincime; în diecesele Timișóra și Verșeț o vom considera totdeauna ca un pătrariu bun; ear în tóte trei diecesele ca o cincime plină.

7 săptămâni, a costat 26,700 fl. în argint. Cât va fi costat în urmă cel din anul 1790, care precum e cunoscut durase preste 3 luni și care consta din 100 membri!

Preste tot am putea crede, că ar fi mai ecuitabil și mai consult, a se privi, sarcinile purtate până acum pôte în măsură mai mare din partea singuraticilor părți ale ierarhiei, precum și sumele ce s'au dat până acum în măsură mai mare unor părți singuraticice a ierarhiei, parte ca superate de mult, parte ca unele ce nu se pot erua, prin urmare ca unele ce nu se pot lua în socotélă, parte ca unele ce s'au rezolvat din partea ierarhiei comune fără nici o rezervă pentru scopuri folositóre în comun, parte în fine ca unele ce se compenséză împrumutat și desigur nu spre paguba națiunei sêrbesci — se nu se ia în considerare și împărțirea se se facă fără privire la ele.

Spre scopul acesta ar fi simplu de a se erua:

1. Suma totală, carea a decurs de când există fondurile din partea metropoliei respective a metropolitului într'un fond sau într'altul.
2. Suma totală, carea a încurs din partea dieceselor Arad, Timișóra și Verșeț.
3. Suma totală, carea a încurs din celelalte părți curat sêrbesci.

Contribuirea metropolitană ar fi de a se împărți în părți egale între celelalte două deosebite sume de contribuiți naționale, prin urmare superplusul fondurilor peste acești doi factori se se privescă ca crescământ comun și se se împărțescă după proporțiunea acelora.

Acesta ar fi cel dintâiu și mai simplu mod de împărțire, și rezultatul lui nu ar fi spre dauna ierarhiei sêrbesci, nici n'ar fi tare diferitoriu de procedura cu mult mai grea, carea ar fi de a se face prin adaose și subtrageri.

Ear decă partea sêrbescă ar stârui pe lângă procedura din urmă, românii fresce nici în contra aceea nu vor ȃice nimic, însé pentru casul acesta trebuie se observăm aci cu tot adinsul, că de óre-ce *a*) sumele primite din ambele părți din fonduri s'au primit în timpuri și mărimi fórte deosebite; *b*) se pare cu neputință de a se erua încât acele sume primite s'au făcut fluid din capitalurile elocate și încât din interesele acelor capitaluri? *c*) românii, respective scólele clericale din Arad și Verșeț din fondul clerical până la anul 1825, n'au primit nici un ajutoriu, de atunci și până la anul 1842, au primit fórte puțin, și numai dela anul 1843 încóce a început a primi ajutóre regulat; de altă parte *d*) sêrbii, respective diecesele acestora primiseră din fondul neatingibil sume însemnate încă în decursul secolului trecut neîntrerupt, ear în timpul mai nou în măsură și mai mare, ar fi nepotrivit și nedrept ca sumele ce le primise una séu cealaltă parte din fonduri se se substragă din capitalele de contribuire, ci acelea respective ceea-ce s'a aflat că o parte séu alta a dat mai mult ar fi se se substragă séu numai din suma totală care s'au eruat după amintitul mai

sus mod de împărțire, și care reprezintă capitalul dimpreună cu restul camelelor lui, și apoi să se restituze părții eruate curat românesci sarcina curată amintită mai sus și computată per 157,500 fl. v. a. din partea curat sârbescă, care procedură se pare potrivită a forma un al doilea asemenea simplu mod de computare; — séu să se subtragă cel mult numai o sumă parțială a espenselor din capitalul de contribuiri, înainte de facerea repartițiunei a folosului comun din capitalele de contribuiri, eară restul în tot casul să se separe numai din eruata parte de câștig și să se compute părții contrare.

La destinațiunea părții corespunzătoare din suma de espense séu de contribuiri, care trebuia să se subtragă din capitalul de contribuiri înainte de repartițiunea crescământului comun, cere ecuitatea, ca să se ia în cuvenita considerare referința între espense și deosebitele perióde în care au urmat.

Fiind-că fondurile esistau regulate încă dela anul 1770, așa putem lua ca durată a lor de până acuma, intervalul de 90 ani, și pe acésta apoi îl putem fórte cu scop împărți în trei perióde de câte 30 ani, cu atâta mai vârtos că împărțirii acesteia corespunde și proporțiunea incurgerilor în fonduri. —

Fiind-că însă după conspectul sumaric de față sumele primite din partea dieceselor sârbesci din fondul neatingibil fac mai mult ca $\frac{2}{3}$, érá sumele primite din partea dieceselor române cad mai de tot în periodul din urmă cel mai de aprópe, pre când contribuirile se împart mai în măsură egală asupra tuturor trei periódelor — se arată de tot ecuitabil și cuviincios, ca înainte de eruarea părții de câștig corespunzător, sumele primite să se subtragă numai într'o terțialitate din însuși capitalul adunat, (carele în maioritarea sa reprezintă cele două perióde din urmă); ear două terțialități să se subtragă din partea de câștig eruată (care reprezintă periodul timpului mai nou) și să se compute părții contrare.

Sumei parțiale a acelor trei diecese Arad, Timișóra și Verșeț, eruată în chipul acesta, după deosebirea unei cincimi pentru populațiunea sârbescă a acestei diecese, să se dea îndărépt ce a contribuit mai mult diecesele Timișóra și Verșeț în suma de 157,500 fl. din partea sârbescă.

Acésta ar fi al treilea și cel din urmă mod de împărțit, care după drept și ecuitate se póte închipui și aplica, în împregiurările de față.

După permiterea contemplațiunilor și observărilor de mai sus și după determinarea referințelor, adevărurilor și principiilor espuse — spre a puté păși la o aplicare practică a atinselor trei moduri de computare, e neapărat de lipsă, înainte de tóte de a erua pre cele trei feluri de cifre, care sunt factori principali la computare, și adecă e de a se erua:

1. Suma totală, carea *a)* din partea dieceselor Arad, Timișóra și Verșeț, *b)* din partea părților ierarhiei curat sârbesci, a încurs în fondul clerical, precum și suma ce a încurs în fondul neatingibil;

2. Sumele întregi, ce a încurs într'un fond séu într'altul din partea metropolitului comun;

3. Suma întregă, care una séu cealaltă grupă națională a primit-o din fondul clerical, precum și suma ce a primit-o din fondul neatingibil.

Cifra sumelor totale a ambelor fonduri s'au arătat încă la început; percepțiunile metropoliei séu ale metropolitului din ambele fonduri nu se iau în privință, ele sunt de altmintea și neînsemnate.

Noi vom folosi bona fide, ca material de date, la eruarea amintișilor factori principali conspectul sumaric despre fonduri, ce ni s'a propus din partea d-lui secretar național.

Noi vom cuprinde într'una și vom constata simplu cifrele, ce se pot scóte bine și sigur din acest conspect sumaric, eară pe celelalte le vom esamina mai de aprópe și le vom emenda. Ce privesce

I. Fondul clerical, după conspectul ce ne stă înainte, se póte vedé limpede și hotărít:

1. Că din cele trei diecese Arad, Timișóra și Verșeș, anume din ceea-ce a rămas după episcopii lor și din contribuiriile voluntare a acelora, apoi din veniturile intercalare și din discurile secundare, în fine din contribuiriile voluntare a mănăștirilor Bezdin și Sânt-Georgiu, de când există fondul acesta până la socotéla din 31 Octobree 1863, au încurs în următóarele 25 posiții:

În argint: 300 fl., 495 fl., 812 fl. $47^{10}/_{50}$ cr., 4516 fl. $9^{1}/_{2}$ cr., 5—443 fl. 27 cr., 9426 fl. 31 cr., 1641 fl. $22^{1}/_{4}$ cr., 907 fl. 55 cr., 408 fl. 50 cr., 10—10782 fl., 1775 fl., 13448 fl. 09 cr., 2671 fl. $18^{3}/_{8}$ cr., 8949 fl. $55^{3}/_{10}$ cr., 15—1022 fl. 29 cr., 3356 fl. $16^{3}/_{10}$ cr. — Suma 60756 fl. $34^{1}/_{2}$ cr. în monetă convenșională, sau 63794 fl. 40 cr. în valută austriacă.

Adunarea sumei acesteia și străformarea ei de lipsă, pentru-că următóarele posiții vin înainte în valută austriacă.

63794 fl. 40 cr., mai departe 13478 fl., 50 fl., 1296 fl. 62 cr., 20—777 fl. $81^{3}/_{10}$ cr., 1400 fl. $43^{6}/_{10}$ cr., 162 fl. 33 cr., 2660 fl. $88^{5}/_{10}$ cr., 289 fl., 25—3539 fl. — Suma 87448 fl. $48^{4}/_{10}$ cr. în valută austriacă.

2. Că din diecesele, mănăștirile și alte contribuiri curat sêrbesci tot în același timp a încurs în următóarele 25 posiții:

În argint*) 21975 fl., 6021 fl. 25 cr., 2327 fl. 48 cr., 436 fl. $39^{25}/_{50}$ cr., 5—6742 fl. $13^{3}/_{4}$ cr., 275 fl. $59^{27}/_{50}$ cr., 2016 fl. $57^{1}/_{4}$ cr., **) 2602 fl. $21^{3}/_{4}$ cr., 1040 fl. 53 cr., 10—6573 fl. $56^{1}/_{2}$ cr., 3988 fl. 18 cr., 15687 fl. 13 cr., 9585 fl.

*) Suma acésta este superplusul peste cei 11147 fl. și peste cei 300 fl., dați cei dintâi din partea metropolitului și cei din urmă din partea episcopului Aradan și Timișorén când fondul a căpétat destinațiune comună, anume în anul 1774 când starea lui activă era de 53831 fl. $52^{7}/_{8}$ cr.

**) În suma acésta este cuprins preșul vëndutelor realități a episcopiei din Severin, precum și ceea-ce a lăsat ultimul episcop al Severinului.

48¹/₄ cr., 2665 fl. 07 cr., 15—971 fl. 15 cr., 54 fl., 1585 fl. 53¹/₂ cr., 66 fl. 22 cr., 3813 fl. 23 cr., 20—100 fl., 45 fl. 30 cr. — Suma 88576 fl. 31 cr. în monedă convențională séu 93005 fl. 33 cr. în valută austriacă;

mai departe 27115 fl. 73⁴/₁₀ *) 2048 fl. 34 cr., 477 fl. 47³/₁₀ cr., 25—335 fl. 20 cr. — Suma 122982 fl. 7⁷/₁₀ cr. în valuta austriacă.

3. Că din partea arhiepiscopului și metropolitului a încurs în următoarele 2 poziții:

11174 fl., 9508 fl. 20 cr. — Suma 20682 fl. 20 cr. în moneta convențională sau 21716 fl. 45 cr. în valuta austriacă;

într'aceea însă arhiepiscopul metropolit a prestat dintru început mijlocele necesarii pentru institutul clerical arhiepiscopesc.

Așa dară suma de contribuiri, din partea dieceselor în majoritate române, în acest fond se suie la 87448 fl. 48⁴/₁₀ cr. în valuta austriacă, la care alăturând 10858 fl. 22¹/₁₀ cr. v. a. (ca jumătate din mai sus eruata sumă metropolitană de contribuire de 21716 fl. 45 cr. v. a.) se arată ca un factor pentru prima socotélă pe partea dieceselor în majoritate române capitalul total de contribuire în suma de 98326 fl. 70⁵/₁₀ cr. v. a.

Suma de contribuiri din partea sêrbescă în acest fond, după eruarea de mai sus se suie la 122982 fl. 07 cr. v. a. la care alăturând cealaltă jumătate din contribuirea metropolitană în suma de 10858 fl. 22¹/₁₀ cr. v. a. se arată ca al doilea factor principal pentru socotéla noastră, pe partea sêrbescă, capitalul total în suma de 133840 fl. 29¹/₁₀ cr. în v. a.

Ce privește percepțiunile de ambe părțile din acest fond, eruarea adevêratelor cifre, ce vin pe partea sêrbescă, este mai ușoră ca a acelor, ce cad pe partea românilor, pentru-că acelea constau numai din următoarele 6 poziții:

7000 fl. în argint, care s'a iertat încă în anul 1776 episcopiei Pacrațului din cei 8000 fl., cu care era datore fondului,

350 fl. 05 cr. m. c. (sau 350 fl. 13 cr. v. a.), care s'a dat până în anul 1840 institutului clerical din Pacraț, mai mult ca cum a încurs prin discul secundar al acelei diecese, care a dat o sumă de 74 fl. 47 cr. v. v. mai departe asemenea s'a dat pentru institutul clerical din Pacraț până la an 1852: 2662 fl. 30 cr. v. v. și pentru cel din Carlstadt 277 fl. 30 cr. v. v. séu pentru amêndoué: 1176 fl. m. c. — Suma 8516 fl. 05 cr. m. c., sau 8941 fl. 88 cr. v. a. Eară dela an. 1852 până la finea lui Octobree 1863 s'a dat tot pentru Pacraț:

*) Suma acésta vine înainte în conspectul sumaric în mărime de 40643 fl. 73⁴/₁₀ cr. v. a., la care însă au contribuit și mănăstirile Bezdin și Sânt-Georgiu, ce se țin de diecesa Timișorei, cea dintâiu 13478 fl., a doua 50 fl. v. a. care contribuiri prin urmare s'au luat în acele rubrici, fiind-că mănăstirile acestea se țin de o diecesă în majoritate română, pentru care și esistă din principiu o rubrică separată, și fiind-că aceste mănăstiri sunt aședate în mijlocul românilor și prin urmare sunt chemate mai cu sémă de a lucra spre mângăerea și mântuirea acelora.

7275 fl. v. a. și pentru Carlstadt: 4733 fl. v. a., ceea-ce dă suma totală a percepțiunilor pe parte sârbescă, în mărime de: 20949 în v. a.

Ōre-cari percepțiuni pentru administrațiunea episcopiilor din computul de 1-ma Decembre 1790 în sumă cam de 834 fl., aici nu se pot lua în socotélă, pentru-că cifra principală nu se pare a fi special împărțită între diecesele ambelor părți, prin urmare sumele nehotărîte, ce se cuvin în privința acésta ambelor părți, trebuie să se compenseze imprumutat.

Într'aceea, în partea dieceselor române, eruarea adevăratelor cifre a percepțiunilor din acest fond e împreunată cu mai multe dificultăți. Conspectul sumaric, ce ne stă înainte, arată adecă, că dela înființarea școlei clericale din Arad și Verșeț la anul 1823 până la anul 1843, în care timp veniturile discului secundar introdus anume pentru școlele clericale s'au administrat separat, a trebuit să se dea institutelor clericale de acolo ca ajutor preste venitul discului secundar în acele diecese, pentru școla clericală curat românescă din Arad o sumă de 38684 fl. 47¹/₂ cr. v. v. și pentru școla clericală română sârbescă din Verșeț 32600 fl. v. v.; se vede dară, că percepțiunile acestor institute din acest fond sub decurgerea acestui timp, fac laolaltă 71284 fl. 47¹/₂ cr. v. v. De altă parte arată acel conspect ca venit din discul secundar al diecesei Timișóra întrat sub decurgerea aceluși timp în fond 34979 fl. 22 v. v. Fiind-că însă e un adevăr cunoscut, că institutele clericale din Arad și Verșeț fac servicii în măsură egală și diecesei din Timișóra, carea zace în mijloc și nu are institut clerical propriu, așa e natural și poftesce chiar și dreptul și ecuitatea, ca lipsa de mijlōce a ambelor institute clericale amintite să se suplinescă prin venitul din diecesa Timișórei, destinat pentru aceea, cu atâta mai vêrtos, căci venitul acesta și dealtmintrelea nu se vede nicăiri a fi însemnat ca contribuțiune la fondul clerical din partea acelei diecese; în chipul acesta amintita sumă de 71284 fl. 47¹/₂ cr. v. v. se îndrêptă și se reduce proprie la 36305 fl. 25¹/₄ cr. v. v., care cifră singură numai înfățișeză adevărata sumă dată din fond ambelor institute clericale până la anul 1842.

Dela anul 184²/₃ până la anul 1849 ambe institutele clericale au primit din fondul clerical la olaltă 19455 floreni v. a.; prin urmare percepțiunile lor totale până la acel timp fac la olaltă 55760 fl. 25¹/₄ cr. v. v., séu 23419 fl. 37 cr. v. a., ear de atunci până la computul din urmă din 31 Octobree 1863 au primit institutul clerical din Arad din fondul clerical încă 15422 fl. v. a. și cel din Verșeț încă 15855 fl. v. a., va să dîcă ambele împreună 31227 fl. v. a., la care mai adăogându-se mai sus eruata sumă de 23419 fl. 37 cr. v. a. ese adevărata sumă totală a percepțiunilor din fondul clerical, ce vin pe partea dieceselor în preponderanță române: 54696 fl. 37 cr. v. a., în fața unei sume totale a percepțiunilor sêrbesci de 20949 fl. 88 cr. v. a.

Décă acésta sumă mai mică se compenseză cu o sumă de tot egală din percepțiunile mai mari, ce vin pe partea dieceselor române, apoi ca superplus

pe partea românilor rămâne restul de 33746 fl. 37 cr. v. a., carele singur este de a se privi și tracta ca pasiv, față cu partea sârbescă.

După analisarea și computarea acesta am constatat așa dară după puțină apriat salvo errore calculi factorii principali necesari pentru scoterea la lumină a amânduror părților din fondul clerical. Spre înlesnirea computului și fiind-că scopul nostru nu pôte să fie decât numai de a erua aproximativ amândouă părțile corespunđetóre, vom aduce pre acei factori înainte în numeri rotunđi aproximativi și adecă în următorii:

Capitalul întreg de contribuiți din partea dieceselor în preponderanță române 98000 fl. v. a.

Capitalul întreg de contribuiți din partea dieceselor curat sârbesci 133000 florini v. a.

Capitalul întreg de contribuiți din ambe părțile: 231,000 fl. v. a.

Suma percepțiunilor întrecătóre séu pasivul pe partea dieceselor române 33,000 fl. v. a.

Suma totală a fondului clerical: 1256000 fl. v. a.

Décă acum pe basa acestui număr rotund vom face computul după modul întâiu arėtat mai sus, așa adecă, ca capitalul întreg de contribuiți în sumă de 231000 fl. să se subtragă din suma totală a fondului de 1256000 fl. și restul de 1025000 fl. să se împărțescă ca un câștig comun proporționat la ambele capitale de contribuiți în sumă de 98000 fl. și 133000 fl., și apoi la ambele părți de câștig în numeri rotunđi 434000 fl. și 591000 fl. să se adauge capitalele de contribuiți, vine pe o parte suma totală de 532000 fl. și pe partea cealaltă 724000 fl. v. a. Eară decă din eruata sumă de 532000 fl., pentru sêrbii din cele trei diecese Arad, Timișóra și Verșeș, carii fac ceva mai puțin ca a cincia parte din întregă populațiunea ortodocsă, vom separa cam a cincia parte în sumă de 106000 fl. și vom adauge pre acestia la suma de 724000 fl. pentru partea curat sârbescă rămâne partea curat românească în sumă de 426000 fl., și cea curat sârbescă se ridică la 830000 fl.

Așa dară după modul acesta întâiu de comput a românilor din cele trei diecese se cuvine din fondul clerical peste tot 426,000 fl., adecă ceva mai mult ca a treia parte din fondul întreg.

Trecēnd la modul al doilea de comput arėtat mai sus, trebuie înainte de tóte să se subtragă suma de percepțiune întrecătóre de 33,000 fl. din suma totală eruată mai sus de 532,000 fl., ce se cuvin dieceselor în preponderanță române, și să se adaogă părții sêrbesci de 724000 fl.; prin acesta partea cuvenită dieceselor române scade la 499,000 fl., eară partea sârbescă se urcă la 757,000 fl. După aceea din suma cea dintâiu este a se separa pentru sêrbii acelor trei diecese a cincia parte în număr rotund de 100,000 fl., și de a se adaoge la partea sârbescă; prin acesta partea curat românească se reduce la 399,000 fl. eară cea sârbescă cresce la 857,000 fl. În fine decă din suma cuvenită părții

sârbesci de 857,000 fl. vom subtrage ceea-ce românii în suma de 157,500 fl. v. a. au dat mai mult dela anul 1787 dieceselor sârbesci mai sârace, și decă acésta sumă o vom adauge la partea curat românescă de 399,000 fl. rămâne parte curat sârbescă 699,000 și parte curat românescă 556,500 fl. v. a.

Așa dară după al doilea mod de computare, partea românilor la fondul clerical comun se arată cu mult mai mare, adecă $\frac{4}{9}$. În fine trecând la al treilea mod de computare adus în discusiune, la aplicarea lui se arată necesar înainte de tóte din întregul capital de contribuire a acelor trei diecese în preponderanță române a subtrage 11000 fl. care sunt a treia parte din 33000 fl., ce i-au primit mai mult acele diecese; prin operațiunea acésta capitalul total se reduce la 87000 fl.

Mai departe mai sus eruatul câștig comun de 1025000 fl. este de a se împărți proporționat între capitalul de contribuire redus cu a treia parte în sumă de 87000 fl. și între ceea-ce se vine pe partea sârbescă în sumă de 133000 fl.; prin operațiunea acésta pe partea dieceselor dintâi se vine un câștig total în număr rotund de 405000 fl. v. a., eară pe partea curat sârbescă 619700 fl. Decă mai departe vom adauge la sumele acestea încă respectivele capitale de 98000 fl. și de 133000 fl., ambe părțile se ridică una la 503300 fl. și cealaltă la 752700 fl. Din partea întâiă ar fi de a se subtrage mai departe celelalte două terțialități ale passivului, adecă 22000 fl. și suma acésta să se adaugă părții curat sârbesci; prin operațiunea acésta pe partea dieceselor române s'ar veni restul de 481300 fl. și pe partea sârbescă suma totală de 774700 fl. Din suma cea dintâiu, pentru populațiunea sârbescă din acele diecese, ar fi de a se scóte mai departe cam a cincia parte, adecă 96200 fl. și acestia ar fi de a se socoti la partea sârbescă; prin operațiunea acésta suma cea dintâiu s'ar reduce la 385100 fl., eară cea din urmă ar cresce la 870900 fl. În fine din suma din urmă a părții curat sârbesci ar fi de a se separa, ceea-ce au bun românii, adecă 157500 fl. și acestia ar fi de a se adauge la partea curat română; prin operațiunea acésta finală s'ar forma ca sume pe partea sârbilor 713400 fl. și pe partea românilor 542600 fl. v. a.

Acest mod de calculare arată așa dară salvo errore calculi, o proporțiune mai tot așa favoritoare pentru partea românilor la fondul clerical, precum a arătat și cel precedent. Peste tot fie-care mod de computare din cele trei arată, că românilor li se cuvine din fondul acesta o a treia parte bună, și mai curând mai mult, decât după aceea mai puțin.

II. Ce privesce fondul neatingibil, din conspectul sumaric, ce ne stă înainte e de a se deduce cu chiaritate și precisiune și mai mare:

1. Că dela 26 Martie 1776, când fondul s'a arătat pentru prima óră cu un activ de 3138 fl. $53\frac{3}{8}$ cr., la cari metropolia a contribuit în argint 1561 fl. 41 cr., până la anul 1790 a mai întrat ca contribuiți din partea metropoliei 6380 fl. 52 cr. și 9508 fl. 20 cr., în argint, la olaltă 17,450 fl. 50 cr. în argint;

mai departe dela anul 1790 până la prima Iunie 1850 a mai intrat încă 107,980 fl. 5 cr. mon. convențională¹⁾, la olaltă așa dară 125,430 fl. 55 cr. m. c., séu 131,602 fl. 41 cr. v. a. În fine a mai intrat de atunci până la finea lui Octobree 1863 încă 6402 fl. v. a. peste tot așa dară din această parte 138004 fl. 41 cr. v. a. (din cari o jumătate computată în număr rotund este 69000 fl.)

2. Cumcă din partea celor trei diecese în preponderanță române dela înființarea acestui fond și până la anul 1850 în cinci rënduri a incurs preste tot o sumă de 53323 fl. 23 cr. m. c. séu 55989 fl. 35 cr. v. a. și dela anul 1850 până la finea lui Octobree 1863 în trei rënduri au incurs 3474 fl. 89 cr. v. a., așa dară preste tot a incurs o sumă de 59464 fl. 24 cr., — la care, decă se va adauge jumătate din amintita contribuire a metropoliei în sumă de 69000 fl., suma totală a capitalului pe partea acésta ajunge la 128464 fl. 24 cr. care sumă noi în computul nostru vrem să o luăm în număr rotund de 128000 fl.

3. Cumcă din partea părții curat sêrbesci tot în același timp în mai multe rënduri s'a contribuit 68662 fl. 35 cr. m. c. séu 72095 fl. 71 cr. v. a., mai departe până la finea lui Octobree 1863 în două rënduri s'a mai contribuit încă 15179 fl. 08 cr. v. a. peste tot așa dară s'a contribuit 87264 fl. 79 cr. v. a., la cari decă se va adauge cealaltă jumătate a contribuiriilor metropolitane de 69000 fl., capitalul total pe partea acésta se urcă la 156264 fl. 79 cr. v. a. sau în număr rotund 156000 fl.

Percepțiunile din fondul acesta fac:

1. În partea dieceselor române, respective a diecesei Arad, pentru tot timpul 12717 fl. 92 cr. v. a.²⁾

2. În partea episcopiilor curat sêrbesci și anume a episcopiilor din Buda, Pacraț și Carlstadt peste tot 68614 fl. 87 cr. v. a.³⁾

Decă din suma acésta mai mare de pasiv vom subtrage pe cea mai mică de mai sus de 12717 fl. 91 cr. rămâne pasiv curat pe partea sêrbilor 55896 fl. 95 cr. v. a., séu în număr rotund 55800 fl.

Metropolia, respective metropolitul, în tot timpul existenței sale a întrebuițat pentru sine din fondul acesta numai 3902 fl. 47 cr. v. a., cari însă aici nu se iau în privință.

Noi am constatat așa dară și aici cifrele principale ce sunt de lipsă pentru tôte trei modurile de computare, și adecă:

¹⁾ Suma acésta ca o îndreptare a conspectului sumarie s'a pus mai mare cam cu 32,000 fl. m. c., ceea-ce însă nu altereză proporțiunea noastră eruată, căci mărimea sumei vine bine pentru români tocmai ca și pentru sêrbi.

²⁾ Până la anul 1849 ca feliurite ajutóre 6302 fl. 33 cr. m. c. séu 6617 fl. 57 cr. v. a., de atunci până la finea lui Octobree 1863 4200 fl. 1900 fl. 35 cr. v. a.

³⁾ Până la anul 1849: 17606 fl. 49 cr. m. c. séu 18587 fl. 15 cr. v. a., și de atunci 42000 fl. v. a., apoi 2329 fl. 32 cr. v. a. și în fine 5698 fl. 40 cr. v. a.

În partea dieceselor române întregul capital de contribuire în număr rotund 128000 fl.; în partea dieceselor curat sârbesci 156000 fl.; suma percepțiunilor întrecătoare în partea sârbilor 55800 fl. v. a. Suma totală a fondului neatingibil 750,000 fl. v. a.

Dacă cu cifrele acestea vom urma precum am arătat mai înainte la fondul clerical (observând numai atâta că la modul 2 și 3 povara întrecătoare în sumă 157500 fl., cari ar fi fost să se tragă aici în socotélă, fiind-că aceea s'au socotit la fondul clerical, aci nu se mai pôte lua în privință) computul după modul întâiu este:

Întreaga parte curat a românilor la fondul acesta 274000 fl;

Întreaga parte curat a sârbilor din contră 476000 fl. v. a;

Așa dară partea curat a românilor mai $\frac{3}{8}$ din fondul întreg.

După modul al doilea:

Întreaga parte a românilor, salvo errore calculi, 318600 fl.;

Întreaga parte curat a sârbilor 431000 fl. v. a.;

Așa dară partea curat a românilor mai bineca $\frac{3}{7}$ din fondul întreg.

Mai tot acesta proporțiune din urmă o dă computarea după al treilea mod, din care rezultă în partea sârbilor numai cu câte-va mii mai puțin.

Dacă vom lua într'una proporțiunile ambelor acestor fonduri, ca calcul mediu pentru întreaga parte curat a românilor din fondul clerical rezultă suma de 504000 fl. și din fondul neatingibil 302000 fl. v. a.

Tôte trei modurile de computare de mai sus, luate deosebi și într'una și cu privințele și referințele amintite, documenteză, că românii de religiunea ortodoxă orientală din diecesele Timișóra, Arad și Verșeț după drept și ecuitate din ambe aceste fonduri peste tot pot să pretindă în valóre deplină, reală, suma rotundă de 800,000 fl. v. a. care ar fi să se dea îndată după realizarea despărțirii ierarchice unei comisiuni compuse sub presidența singurului episcop român, ce-l au în present cele trei diecese, și constătătoare din cei mai de frunte și mai soliđi șese bărbați ai națiunei din statul civil, și de o cam dată să se păstreze și administreze în Timișóra de cătră comisiunea acesta, pe lângă respectarea și în folosul destinațiunei de până acum a acestor fonduri, până când un congres național competent va avé ocasiune de a se dechiara în privința administrării și folosirei ulterióre a acelei sume.

De altmentrelea ori și cum ar eși p. n. decisiune în privința acesta, românii în înăscuta lor loialitate și pietate pentru p. n. decisiuni a împăratului și domnului lor, se vor supune acelora de sigur cu mulțămire și recunoscință.

În fine, în privința celorlalte fonduri administrate în Carloviț, mai este aici încă de a se observa:

1. Cum-că românilor celor trei diecese Arad, Timișóra și Verșeț după considerațiunile desfășurate mai înainte li s'ar cuveni jumătate și din ceea-ce a lăsat de curënd reposatul arhiepiscop și metropolit comun Raiacici, care

încă are să incurgă în fondurile comune; în privința acésta observațiunea de față va servi ca rezervă de drept.

2. Cum-că fondul alumnial din Carloviț după destinațiunea sa încă este un fond comun, încât el adecă este înființat de metropolitul comun Stratimirovics, peste tot pentru tinerimea gr.-neunită sêracă studiósă în Carloviț, din care causă românii pot sê doréscă cu tot dreptul, ca din acela, precum până acum așa și de aci încolo sê se împărtășéscă tineri români sêraci, cari 'și fac firesce studiile în Carloviț.

3. Așa numitul fond fundus instructus pentru reședința episcopéscă în Arad în suma totală de 7303 fl. v. a., precum și

4. Fondul Bozicianu în suma de fl. 11269 fl. sunt fonduri, ce privesc în deosebi diecesa Aradului, și a căroră referință cătră acéstă diecesă trebuie direct sê se cerceteze și chiarifice; în fine

5. Se cuvine românilor și ar trebui sê li se dea fără întârziere fondul de 1484 fl. 91⁸/₁₀ cr. v. a. înființat pentru un seminarium român dintr'o caducitate română în anul 1841 din partea fericitului episcop Iosif Raiacici.

La celelalte fonduri, ce există, abia ar puté și ar vré sê ridice o pretenșiune.

Carloviț, 6 Octobré 1864.

Procopiu Ivacicovici m. p., episcop în Arad, *Andreiu de Mocioni* m. p., *Vincentiu Babeș* m. p., membri ai comisiunei.

Opiniunea acésta s'a adoptat în tot cuprinsul ei de subscriși în ședința conferențială din 8/20 Februarium 1865 sub Nr. 4.

Andreiu baron de Șaguna m. p., arhiepiscop și metropolit; *Constantin Gruici* m. p. protopopul Hasiașului; *Ioan Marcu* m. p. protopopul Lugoșului; *Iosif Beleş* m. p., protopopul Totvaradiei; *Nicolau Andreievici* m. p., preot și director național al scólelor în granița militară din Bănat; *Georgiu de Fogaraș* m. p., avocat și proprietar în Lipova; *Sigismund Popovici* m. p., avocat în Arad; *Dr. Demetriu Hațegan* m. p., avocat în Oravița; *Lazar Ionescu* m. p., avocat în Arad; *Dr. Aurel Maniu* m. p., avocat în Lugoș.

72.

Proiect de programă al reprezentanților (bărbaților de încredere) românilor conchiemați la sinodul general episcopesc în anul 1864 spre scopul unei pertractări grabnice, practice și drepte despre despărțirea ierarchică a românilor de cătră sêrbi.

Întroducere. Despărțirea o cer și o pretind românii; ea s'au pus în prospect de Maiestatea Sa și în principium s'a și aprobat și decis de cătră sinodul general episcopesc, după canóne, invederat spre acel sfêrșit, ca frecările și

dușmăniile naționale de comun stricăcioase să se delătore; prin urmare ea are să se pertracteze chiar după acest principiu.

I. Obiectele despărțirii sunt:

1. Diecesele comune: Arad, Timișóra, Verșeț, respective elementele naționale aflătoare în acestea dimpreună cu bisericile și scólele, precum și bu-nurile bisericesti și scolare, ce se află în posesiunea comună a acestor elemente;

2. Mănăstirile comune, și anume acelea ce se află în mijlocul românilor: Hodoș, Bezdin St.-Georgiu și Mesiciu;

3. Fondurile comune, și anume acelea ținătoare de întreaga ierarhie de până acum administrate în Carloviț.

II. Diecesa Aradului, în carea elementul sêrbesc, după cum e știut, abia face $1\frac{1}{2}\%$ din populațiunea ort. orientală de 415000 suflete, și în carea între cele 456 de comune ale sale nici una nu e curat sêrbescă, ci numai 6 sunt amestecate, — se póte privi lesne ca o diecesă curat românescă, și trebuie de aceea, după principiul dătătoriu de măsură al naționalității, să se anecteze în totalitatea sa la metropolia română.

În diecesele Verșeț și Timișóra elementul român e precumpănitóriu, și adecă în cea dintâiu cu $\frac{6}{7}$ și în cea din urmă cu $\frac{3}{5}$. Aci trebuie așa dară ambele elemente naționale cât se póte mai acurat să se separe unul de altul.

Logic și natural ar fi să se țină: că și aceste diecese, ca unele care sunt precumpănitóre românesci, se țin de metropolia română, și minorității sêrbesti 'i rămâne liberă voia de a eși din acestea și de a se alătura după aceea la ierarhia sêrbescă națională. Fiind-că însă prin procedura acésta ierarhia sêrbescă și respective populațiunea sêrbescă cu deosebire s'ar puté afla atacată și turburată în drepturile ei usuali de până acum, de aceea românii nu sunt neaplecați a renunța la totalitatea acestor diecese, a statorii o procedură de despărțire după părțile lor constitutive. Spre acest sfêrșit trebuie așa dară să se discompună diecesele în părțile lor constitutive.

Părțile constitutive sunt în analiza dintâiu protopopiatele; în analiza din urmă comunele bisericesti, respective parochiile.

Așa dară comuna, respective parochia se privesce ca unitate fundamentală a diecesei, și împărțirea diecesei n'ar avé să se estindă mai departe, anumit până la familii și indiviđi, ca părți constitutive ale parochiilor respective a comunelor; ce însă nu va împedeca, — după-cum se va norma mai jos — ca din deosebitele elemente naționale, ce se află în comuna bisericescă să se formeze cât se póte de deosebite parochii naționale, respective comune bisericesti séu și filii, și ca atari să se tracteze.

III. Spre a se puté face o împărțire practică, ușoră și totdeodată co-respunđtore cerințelor de dreptate a elementelor constitutive din diecesele, protopopiatele și comunele amestecate, precum și a averii și posesiunii bisericesti și școlare, după principiul de naționalitate, e neapêrat de lipsă compu-

nerea unor reguli deopotrivă aplicavere și aplicânde. Ca atari reguli următoarele ar pute corespunde în totă privința tuturor cerințelor de drept, de ecuitate și oportunitate:

1. Protopopiatele și comunele bisericesci curat românesci din ori-ce protopopiat vin la ierarchia românescă; cele curat sârbesci la cea sârbescă.

Sub numirea „curat“ sunt de a se înțelege acele protopopiate și respective acele comune bisericesci, în cari elementul precumpănitriu, după cum se află în present, face cel puțin 95% din întréga populațiune ortodoxă.

2. Protopopiatele și comunele bisericesci amestecate din ori și ce protopopiat vin la aceea ierarchie națională, în carea elementul național de tot preponderéză.

Sub numirea „de tot preponderéză“ vine de a se înțelege acel element, care e cel puțin cu 50% mai tare, decât celalalt, adecă, care numără cel puțin cu jumătate mai multe suflete.

Protopopiatele de proporțiune neotărită séu dubiósă remân la diecesa, de carea se țin acuma; tot așa remân comunele bisericesci de proporțiune neotărită séu dubiósă deocamdată la protopopiatele lor de pân'acum, până la eruarea și statorirea proporțiunei lor naționale printr'o comisiune oficiósă.

Sub numirea „neotărit séu dubios“ sunt de a se înțelege acele protopopiate, respective comune bisericesci, în cari proporțiunea elementelor naționale nu e cunoscută, séu în cari preponderanța (Pct. 2) a unui séu a altui element național nu e învederată, și de aceea se póte combate cu temeiu din una séu din altă parte.

4. Bun diecesan, mișcător și nemișcător, se ține fără privire la originea lui, de întréga diecesă; tot așa se ține bunul comunei bisericesci dimpreună cu biserica și scóla, aflătore pe pământ comunal, de comuna bisericescă și e de a se tracta după acésta.

5. Bunuri bisericesci fondate și designate de privați pentru un scop anumit special, séu clădiri de biserici și șcóle ridicate tot de privați pe pământ privat — decă e de ajuns documentată calitatea lor — nu se pot detrage dela destinul lor național primitiv documentat fără consensul următorilor legitimi ai fundatorilor.

6. Banii comuni și altă avere comună mișcătore și despărțiveră la despărțire, încât contribuirile singuratice séu colective s'au făcut necondiționat, spre scopuri comune, sunt de a se împărți după proporțiunea numerică a ambelor partide, altcum după proporțiunea documentatelor contribuii, și în tot casul după momentele consideravere.

7. Bisericile și șcólele, care au fost ridicate séu întrebuințate și îngrijite de cătră toți în comun, precum și tóte alte averi bisericesci și școlare nedespărțivere — la despărțirea națională, cad de regulă la partea elementului preponderant, care însé are sé dea minorității o desdaunare potrivită (cuiiinciósă) la despărțirea definitivă din comuniunea de pân'acum.

Numirea „de regulă“ e astfel de a se esplica că majoritatea are totdeauna dreptul de a ține pentru sine posesiunea și folosul, decât vrea și e în stare a da desdaunare, în cas însă când majoritatea n'ar pute da desdaunare, și puțința acésta s'ar pute documenta din partea minorității, precum și în cas de învoire spontană reciprocă, póte rămâne posesiunea de pân'acum și la partea minorității.

Sub numirea de „desdaunare cuviinciosă“ vine de a se înțelege aceea, că partea, carea singură rămâne în posesiune și folosire, la zidirea vre-unei scoli proprii naționale, a vre-unei biserici și case parohiale, are de a presta părții ce se desparte ajutor cu bani, cu lucru, séu la tótă întemplantarea cu material de clădit, după măsura dreptului bisericesc séu civil avut mai înainte la biserica, scóla comună și la averea nedespărțiveră a acelora.

La tótă întemplantarea controversale acestea sunt de a se deslega pe calea jurisdicțiunei civile séu militare competente.

IV. Amésurat preatinselor reguli fundamentali sub 1, 2 și 3 sunt de a se considera pe viitor ca ținătoare de ierarchia românescă următoarele protopopiate din diecesa Verșetului: 1. Caransebeș, 2. Mehadia, 3. Oravița séu Varadia și a 4. Lugoș, ca curat românesci — dintre cari cel dintâiu cu 43 comune curat românesci are aproape la 50,000 români, al doilea cu 36 comune curat românesci are 36,000 români, al treilea cu 38 comune curat românesci are 50,000 români, al 4-lea cu 33 comune curat românesci 36,000 români fără nici un sêrb, apoi al 5-lea protopopiat Palanca séu Biserica albă (Weiskirchen) și al 6-lea protopopiat Verșeț, ca unele, în care numărul românilor preponderéză, și adecă cel dintâiu, al cărui tract conține 51 de comune, dintre cari 32 sunt curat românesci, ear 9 mestecate cu sêrbi — are la 45,000 români; din contră în cele 10 comune curat sêrbesci și 9 amestecate sunt numai 16,500 sêrbi; celalalt protopopiat între 40 de comune ale tractului seu, dintre cari 25 sunt curat românesci, și 10 amestecate, are la 48,000 locuitori români, ear în cele 5 curat sêrbesci și în cele 10 amestecate de abea este numărul sêrbilor 16,000.

Mai încolo din diecesa Timișórei protopopiatele curat românesci: 1. Lipova, 2. Făget, 3. Hasiaș și al 4. Jebeli — fiind-că acestea, și adecă: cel dintâiu între 50 comune bisericesci ale tractului seu numai una adecă Starciova are amestecată cu sêrbi, a căror număr se suie la 500 suflete, din contră în tóte celelalte comune curat românesci numărul românilor e la 50000, — al doilea cu 40 comune curat românesci are la 25000 locuitori, — al treilea, unde între 34 comune numai Kralyoveț și Lucareț sunt amestecate cu aproximative 600—700 sêrbi, ér tóte celelalte sunt curat românesci și numărul românilor e la 40000, — și al patrulea în 32 comune curat românesci are 35000 români — în sfêrșit al 5-lea, protopopiatul Timișórei și al 6-lea al Ciacovei, ca unele, în cari cu mult preponderéză numărul românilor și adecă, cel dintâiu cu 47 comune bisericesci între cari 31 sunt curat românesci și 10 amestecate — are

preste 50000 români, eară cele 6 curat sêrbesci și 10 amestecate, cari încă pe jumătate sunt de tot depărtate în comitatul Torontalului, nu cuprind tocmă 20000 sêrbi, cel din urmă cu 27 comune, dintre cari 13 curat românesci și 6 amestecate, d'abia numără sêrbi 12000. Tóte celelalte protopopiate și adecă al Cianadiei avênd în 10 comune curat sêrbesci și 3 amestecate 22000 sêrbi, de altă parte însê — în 5 curat românesci și 3 amestecate 21000 români; — al 2-lea Panciovei cu 17 comune sêrbesci și 5 amestecate, la 52000 sêrbi, ear în 5 comune curat românesci și 5 amestecate la 24000 români; — al 3-lea al Becicherecului mare cu 15 comune curat sêrbesci, computându-se încă și românii din opidul Becicherecul mare la număr 1500, numără aprópe la 37000 sêrbi, eară în cele 5 comune curat românesci și în Becicherecul mare aprópe la 14000 români; — în fine al 4-lea Chichinda mare (Gross-Kikindaer) numărând în 16 comune curat sêrbesci cam la 54000 sêrbi, eară în 2 curat românesci la 5000 români, — tóte acestea au a rămâné în legătura ierarchică de pân'acum parte ca preponderante sêrbesci, parte ca dubitative, se înțelege de sine că sub condițiunea unei grabnice despărțiri reciproce a comunelor bisericesci aflátóre în cele dintâiu protopopiate ca curat séu preponderante sêrbesci și în cele din urmă ca curat séu preponderante românesci, și sub reserva unei neamânate eruări și regulări definitive a celor dubitative.

Tabela alăturată sub A) dă un conspect despre comunele curat séu preponderante sêrbesci — incorporânde numai decât cu ierarchia sêrbescă din protopopiatele curat séu preponderante românesci, precum și despre comunele curat séu preponderante românesci incorporânde numai decât la ierarchia românescă din protopopiatele preponderante sêrbesci; și în urmă un conspect despre acelea, în cari proporțiunea populațiunei națiionale e deocamdată a se erua prin o comisiune, spre a se puté apoi pe basa rezultatului constatât determina apertinența lor definitivă.

V. Astfel ar fi satorită nu numai în teorie dar și în realitate destul de precis marginea între ierarchia sêrbescă și cea română, și prin urmare după mai de multe-ori pronunziata voință mai înaltă, după clausula de esempțiune cuprinsă în diploma de confirmațiune a patriarhului Marsirevics, în fine după votul dat într'aceea în privința acésta din partea sântului sinod, ca românii în totalitatea lor sê se privéscă despărțiți, după tóte acestea numai póte fi nici o dificultate esențială, carea ar împedeca înființarea metropoliei națiunii române, care deocamdată — până ce națiunea într'un congres național bine organizat se va dechiara definitiv în obiectul acesta, — ar fi de a se împreuna cu episcopatul Aradului pe basa petițiunei generale, așternute cu tótă supunerea în luna lui Maiu 1862 de cătră ablegații națiunei și metropolitul sê se denumescă de locurile mai înalte îndată sub titula unui „archiepiscop și metropolit transilvânén al românilor de religiunea ortodoxă orientală din Austria“ carele apoi, în conțelegere cu bărbații cei mai escelenți ai națiunii, atât din statul

civil cât și cel bisericesc, să formeze organizeze și ocupe diecesele române pe cale cuviincioasă prin organele competente, pentru de a efectui și completa organizarea ierarhiei însăși cu participarea și conlucrarea aceloră.

VI. Spre a se erua și statori în tótă esactitudinea proporțiunea elementelor naționale în comunele amestecate și dubitative, ar fi de a se delega o comisiune mixtă, constătătoare din câte un membru din clerul sêrbesc respective românesc, și câte doi membrii din statul civil, carea să reambuleze tóte comunele acelea sub conducerea unui comisariu neutral din partea guvernului, pe lângă invocarea în provincie a testimoniului legal, ear în granița militară pe lângă participarea diregătoriei competente militare, și comisiunea acésta după un mod statorit în comun, séu după o instrucțiune împărțășită din partea înaltului regim sê-și resólve cât mai îngrabă problema sa, astfel încât amésurat rezultatului fie-care comună din ierarhia sêrbescă, unde elementul român preponderéză cu 5% îndată să se incorporeze ierarhiei românesci, și tot așa comunele acelea ale ierarhiei române, adecă din cele 12 protopopiate sus însemnate unde elementul sêrbesc prevaléză cu 5% să se anecteze îndată la ierarhia sêrbescă.

Elementele acelea de religiunea ortodoxă-orientală, cari nu se țin nici de naționalitatea sêrbescă, nici de cea română, au voie liberă de a se împreuna cu ori și care din cele două naționalități; decă însé nu vor voi a se pronunța nici într'o parte, atunci se vor anecta la maioritare.

Prin determinarea preponderanței de 5% ierarhia sêrbescă se favoréză așa đicênd în mod frățesc, pentru-că, deși acésta ierarhiă n'are în Bănat nici un protopopiat curat sêrbesc, totuși rămân pe partea ei cele mai multe parochii mestecate cu proporțiune dubitativă în privința națională.

VII. Căci după decisiunea finală despre apertinența lor ierarhică-națională, atât sêrbii rēmași în ierarhia românescă, cât și românii rēmași în cea sêrbescă, au drept ori și când în venitoriu, îndată ce vor deveni în stare prin desdau-narea ce le compete din partea maiorității, a-și funda parochiă proprie națională și a-și edifica biserică și scólă și cu acestea a se anecta la ierarhia națională proprie. Afară de acésta minoritatea póte să se afilieze la parochia proprie națională din vecinătate, și apoi împreună cu acésta să depindă dela ierarhia proprie națională. Decă minoritatea va rămâné în comuna de până acum, în carea maioritarea poporului e de naționalitate străină, atunci episcopia concernentă are datorința de a îngriji, ca parochii și învățătorii astorfel de comune să cunóscă pe deplin și limba minorității, ca așa să póta din când în când sêvêrși liturgia și alte funcțiuni spirituale în limba lor națională, respective să póta instrua pruncii lor în limba maternă.

VIII. Fiind-că averea diecesană, realitățile respective reședințele din Verșeț și Timișóra, atât după calitatea lor, cât și în vigórea regulilor fundamentale de sub 4 — se cuvin tuturor credincioșilor din diecesă, de aceea românii din cea dintâiu au peste $\frac{6}{7}$, ear' din cea din urmă $\frac{3}{5}$ părți. Deóre-ce însé la

Caransebeș încă se află o reședință mică episcopescă, și deore-ce pentru românii ortodoxi cari numără aprópe la 600000 suflete, din aceste ambe diecese, care se estind preste Bănatul întreg sunt la tótă întempleră neîncunjurat de lipsă 2 diecese, până când pentru sârbi, cari după despărțirea de români sunt la număr 220000 este de ajuns una diecesă; de aceea urmază de sine o complanațiune a pretensiunilor reciproce în privința diverselor realități, respective a reședințelor, în următorul mod ca pentru românii aprópe la 300000 de suflete din diecesa Verșetului să se destineze diecesa și reședința dela Caransebeș, ear pentru românii din diecesa Timișórei, carea încă are aprópe la 300000 români să se destineze și conferescă reședința dela Timișóra dimpreună cu tóte apertinențele ei; ear' edificiul diecesan cel mai frumos și pompos dela Verșet cu tóte apertinențele sale să rămână pentru sârbi.

Décă ar voi însă ierarchia sêrbescă să lase și pe viitoriu în Bănat pentru sârbi după despărțirea de români, două diecese, atunci locul cel mai corespunder pentru a doua diecesă e de sigur Chichinda mare.

Desbatere și argumentare mai de aprópe a acestui punct.

Ierarchia sêrbescă, carea nedisputaver posedă tóte documentele privitoare la ea și la drepturile ei, nu va fi nici odată în stare, a arăta cu autenticitate, că diecesa ortodoxă orientală a Timișórei ar fi de origine sêrbescă și anumit o fundațiune a ierarchiei carlovițane.

Acéstă diecesă este fără îndoială cu mult mai vechie ca ierarchia sêrbescă și ca basa ei juridică națională în Austria, și ierarchia sêrbescă numai la începutul secolului trecut au mai mărit diecesa Timișórei prin incorporarea diecesei asemenea române a Lipovei și o au sêrbisat pe din afară prin aședarea continuă de episcopi séu alți dignitari bisericesci sârbi séu serbisati.

Ce se atinge de averea presentă a dieceselor, aceea s'au făcut de regulă din mijlóce diecesane séu din daruri menite pentru totalitatea dieceselor.

Ce privesce în deosebi reședințele episcopesci și catedralele episcopesci, nu se póte denega, că acelea n'ar fi zidite pe pământ diecesan cu bani episcopesci, respective diecesani și cu ajutóre de lucru respective de material a diecesanilor — mai cu sémă a credincioșilor din apropiere; ceea-ce însă se ridică pe pământ diecesan de episcopii diecesani, cu séu fără ajutoriul diecesanilor spre folosul și binele diecesei, este după tóte conceptele de drept — avere comună a creștinilor din diecesă. Fiind-că însă diecesa Timișórei după poporațiunea ei era preponderantă română și și acum este, și comunele dimprejurul Timișórei sunt locuite mai numai de români; fiind-că mai departe însăși populațiunea din Timișóra bine calculată este de trei ori mai numărósă ca cea sêrbescă; așa se vede apriat că de se va lua în considerare ori dreptul istoric ori cel bisericesc și civil, când s'ar despărți ierarchice ambele elemente, atunci la tótă întempleră românilor se cuvine dreptul cel mai mare asupra diecesei și reședinței din Timișóra.

Preste tot, pentru dreptul acesta al sârbilor abia se p \acute{o} te aduce altceva înainte ce ar av \acute{e} și numai umbra unui drept, dec \acute{a} t fapta complinit \acute{a} a posesiunii, împrejurarea nedenegaver \acute{a} , c \acute{a} ierarchia din Carloviț a administrat în fapt \acute{a} diecesa Timiș \acute{o} rei, ca pre o dieces \acute{a} s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} cam de 150 de ani; o împrejurare îns \acute{e} ac \acute{e} sta, care tocmai cu privinț \acute{a} la postulatele de drept și ecuitate pe terenul administrațiunii bisericesci constat \acute{e} z \acute{a} nedreptatea cea mai strig \acute{a} t \acute{o} re, carea în loc de a put \acute{e} forma un titlu cuviincios de drept pentru ierarchia s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} , arat \acute{a} chiar numai lipsa de drept pe partea aceleia.

Ce se atinge de privinț \acute{a} oportunit \acute{a} ții, cu deosebire de pretensiunea, c \acute{a} Timiș \acute{o} ra ca scaun al episcopului s \acute{e} rbesc ar fi neîncunjurat de lips \acute{a} pentru c \acute{a} este apr \acute{o} pe de elementul s \acute{e} rbesc la Tisa, — apoi acesta e un argument, care vorbesce cu mult mai puternic în fav \acute{o} rea rom \acute{a} nilor, pentru-c \acute{a} Timiș \acute{o} ra, dup \acute{a} cum e cunoscut nu numai c \acute{a} este cu mult mai apr \acute{o} pe de massa elementului rom \acute{a} n, dar zace chiar în mijlocul lui, pe c \acute{a} nd elementul s \acute{e} rbesc mai compact se afl \acute{a} grupat pe l \acute{a} ng \acute{a} Chichinda mare, și o episcopie s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} la Timiș \acute{o} ra în mijlocul rom \acute{a} nilor ar fi cu mult mai nefolositor \acute{e} ca la Verșeț, de \acute{o} re-ce în cetatea Verșeț există o populațiune s \acute{e} rb \acute{a} apr \acute{o} pe la 10,000 suflete, pe c \acute{a} nd în Timiș \acute{o} ra viețuesc abea vre-o c \acute{a} teva sute de s \acute{e} rbi și și aceștia f \acute{o} rte împr \acute{a} ști \acute{a} ți.

Însuși s \acute{e} rbii doresc a țin \acute{e} Verșețul de scaun episcopesc. Episcopia Verșețului este o fundațiune a ierarchiei din Carloviț, și deși reședința cea frum \acute{o} s \acute{a} a episcopului din Verșeț se cuvine parte mare rom \acute{a} nilor, ca avere diecesan \acute{a} comun \acute{a} , fiind-c \acute{a} rom \acute{a} nii fac preste $\frac{6}{7}$ din dieces \acute{a} , totuși rom \acute{a} nii nu pot face nici într'un chip pretensiune asupra ei — de aceea:

1. pentru-c \acute{a} ei pentru ținutul de acolo au episcopatul lor cel vechiu istoric din Caransebeș,

2. pentru-c \acute{a} cetatea Verșeț în puterea numer \acute{o} selor documente de populațiune curat s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} ortodox \acute{a} , la t \acute{o} t \acute{a} înt \acute{e} mplarea se va țin \acute{e} și va trebui s \acute{e} se țin \acute{a} de ierarchia s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} și de un episcopat s \acute{e} rbesc, ear \acute{a} apoi un scaun episcopesc într'o dieces \acute{a} s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} și în ierarchia s \acute{e} rb \acute{e} sc \acute{a} , nu e nici decum la locul seu.

Preste tot nu se p \acute{o} te ignora nici neg \acute{a} , c \acute{a} dup \acute{a} t \acute{o} te privințele de drept și ecuitate, dintre reședințele episcopesci din Verșeț și Timiș \acute{o} ra, înființate cu mijl \acute{o} ce comune și spre folos comun una negreșit se cuvine și trebuie s \acute{e} se dea rom \acute{a} nilor; fiind-c \acute{a} îns \acute{e} cea din Verșeț nu e nici decum potrivit \acute{a} , ei o pretind pe cea din Timiș \acute{o} ra, și înc \acute{a} cu at \acute{a} ta mai v \acute{e} rtos și mai intețitor, c \acute{a} ci pentru cei 200000 rom \acute{a} ni locuitori pe l \acute{a} ng \acute{a} Mur \acute{e} ș și p \acute{a} n \acute{a} la Tisa afar \acute{a} de Timiș \acute{o} ra nu există nici un punct care ar fi c \acute{a} tuși de c \acute{a} t macar apt pentru un scaun episcopesc.

De alt \acute{a} parte Verșețul se arat \acute{a} potrivit pentru un scaun episcopesc s \acute{e} rbesc și pentru num \acute{e} roșii s \acute{e} rbi ai districtului Chichinda-mare, cu cari acesta

e împreunat foarte acomodat prin drumul de fer, și așa Verșețul le este lor cu mult mai aproape de cum le-a fost mai de mult Timișoara; ear pentru sârbii de lângă Dunăre și din Panciova și împrejurul ei, Verșețul încă este mai aproape și mai îndemână ca Timișoara.

Pe lângă provocarea la aceste argumente, românii concred cu deplină linisce deslegarea acestei cestiuni Maiestăței Sale; dar tocmai pentru de a da expresiune simțemintelor lor loiale, adaogă acea observațiune, că ori și cum ar eși preainalta decisiune credincios supusul popor român o va primi cu mulțămire, și poftesce numai, ca la întemplantare, când nu s'ar puté face o împăciuire prin împărțirea ambelor reședințe și a lucrurilor ce se țin de ele, să se hotărăscă, ca partea aceea, carea ar rămâne în posesiunea ambelor reședințe din Timișoara și Verșeț, să întorcă părți celeilalte o despăgubire după măsura părți ce locuitorimea acésta națională a avut la acelea diecese după drept și ecuitate.

IX. Mănăstirile, după ființa lor sunt locuri sfinte și școle de evlavie, destinate pentru mângăerea creștinilor de religiunea ortodoxă răsăritenă cu deosebire a acelor ce locuesc împrejurul lor; ele servesc și pentru novițiatul stărei monahale, ca loc de cercare și de tundere. Așa dară ele sunt ale poporului aceluia, pentru a cărui mântuire sunt destinate, și nu pot fi privite nici de cum ca institute aducătore de folóse materiale, ca proprietate privată séu ca proprietate a vre-unei clase de creștini de religiunea ortodoxă orientală afară decă prin vre-un document s'ar puté aréta, că ele sunt anume înființate și destinate numai pentru óre-care parte, séu pentru óre-care naționalitate a creștinilor, prin ce ele apoi eo ipso ar fi lipsite de caracterul lor sânt comun, și ar fi de a se tracta după regula fundamentală statorită mai sus sub numărul 6.

Numele slavice al fundatorilor și limba slavică a documentelor de fundațiune, nu documentéază în privința acésta nimic, căci fără privire la destinațiunea comună a mănăstirilor care e singură dătătore de măsură, foarte mulți români pórtă nume slavice séu slavitate, și limba slavică în secolii trecuți au fost și la români limba oficiósă și bisericéscă.

Ierarchia carlovițiană a făcut încet pe încet de s'au stîns multele mănăstiri românesci, ce esistau în Bănat; pentru aceea bătrânilor le este cunoscut, și ei își aduc și astăzi aminte, că în mănăstirile Bezdin, S. Georgiu și Mesiciu care astăzi după limba lor bisericéscă sunt exclusiv sârbesci, óre când s'au întrebuintat în măsură egală și cu asemenea drept limba românescă ca și cea slavică, care împrejurare încă arată dreptul comun asupra lor.

Mănăstirea Hodoș séu Bodrog zace într'o diecesă de tot românescă, și nu póte nici decum corespunde destinațiunei sale, decât în folosul românilor de religiunea ortodoxă orientală.

Mănăstirea Bezdin a fost la început o fundațiune foarte neînsemnată și s'au ridicat și inavuțit încet pe încet de cercul mănăstirei prin mijlócele dăruite

de creștinii evlavioși dimprejur, ea încă zace în mijlocul românilor și e desigur destinată, chemată și aptă de a procura mângăere, și de a predica mântuire cu deosebire românilor.

Prin această însă nu se țice și nici nu e de a se înțelege ca limba slavică să se eschidă cu totul din ea, nu, să corespundă numai trebuinței poporului românesc, și într'aceea să se considere și usul și dreptul slav de până acum.

Tot această trebuie să se țică și despre mănăstirea St.-Georgiu; ear mănăstirea Mesiciu are îndată mai mulți sërbi împrejurul său și mănăstirea Zlatiza e încunjurată mai numai de sërbi.

În chipul acesta cred românii că ar fi de a se de judeca dreptul și pretenșiunea lor asupra mănăstirilor, cu atât mai vërtoș, căci și trebuința fie-cărei diecese de cel puțin o mănăstire încă rectifică părerea această, și ierarchiei și națiunei sêrbesci și după cedarea celor 3 mănăstiri amintite încă tot îi mai rămân 22 mănăstiri.

X. Fondurile naționale care au de a fi luate în considerare la împărțire, sunt mai cu sémă două:

- a) Așa numitul fond clerical, a cărui stare activă după computul din 31 Octobree 1863 face suma de 1.256,314 fl. v. a.
- b) Așa numitul fond neatingibil, a cărui stare activă tot după acel comput numără 749,447 fl. v. a.

Cel dintâiu precum și numirea lui arată are destinațiunea de a procura și de a da mijlôcele pentru înființarea și susținerea institutelor clericale în diecesă.

Celalalt fond s'a înființat la anul 1769 și adevă, cu destinațiunea de a servi scopurilor în comun folositore — bono publico — a națiunei adevă a ierarchiei.

Afară de aceste două mai sunt încă:

- c) Fondul seminarial al lui Iosif Raiacici;
- d) Așa numitul fond alumnial;
- e) Fondul instruct al episcopiei din Arad.
- f) Fondul Bozicianu, în fine
- g) Sumele încă necomputate testate și intercalare, după cei din urmă archiepiscopi și metropoliți comuni, cari, privesc mult puțin la românii din cele trei diecese Arad, Timișóra și Verșeț.

Ființa acestor fonduri, tractarea lor la împărțirea, precum și modalitățile împărțirei, ce se recomandă după tôte privințele de drept și ecuitate, sunt espuse pe larg și cu temei în opiniunea membrilor români ai comisiunei, carea s. sinod general a ales-o pentru cercetarea stării fondurilor naționale ce se administreză în Carloviț și pentru eruarea părților, ce se cuvin ambelor națiuni din acelea; la care operat să și face aici cu umilință provocare.

Carloviț, în 6 Octobree 1864.

Andrei de *Mocioni* m. p., *Vincentiu Babeș* m. p., ca bărbați de încredere ai românilor.

Acest proiect de program s'au primit în tot cuprinsul său de cătră subscrișii în ședința conferențială din 8/20 Februarie 1865, sub Nr. 4.

Andrieu baron de Șaguna m. p., arhiepiscop și metropolit; *Procopiu Ivacicovici* m. p., episcop în Arad; *Constantin Gruici* m. p., protopopul Hasiașului; *Ioan Marcu* m. p., protopopul Lugoșului; *Iosif Beleş* m. p., protopopul Totvaradiei; *Nicolau Andreevici* m. p., preot și director național de școle în granița militară din Bănat; *Georgiu de Fogarași* m. p., avocat în Lipova; *Sigismund Popovici* m. p., avocat în Arad; *Dr. Demetriu Hațegan* m. p., avocat în Oravița; *Lazar Ionescu* m. p., avocat în Arad; *Dr. Aurel Maniu* m. p., avocat în Lugoș.

73.

Conspect despre starea parochiilor curate și amestecate, aflătoare în ambele diocese Timișóra și Verșeț, respective în cele 16 protopopiate ale aceloră: Timișóra, Ciacova, Lipova, Faget, Hasiaș, Jebel, Cianad, Panciova, Becicherecul-mare, Chichinda-mare, apoi: Verșeț, Palanca, Caransebeș, Mehadia, Varadia și Lugoș. Conspectul e compus după date oficiose și parte e întregit și îndreptat după cea mai bună cunoscință privată.

I. În protopopiatele curat române: Caransebeș, Mehadia, Varadia séu Oravița, Lugoș, Lipova, Făget, Hasiaș și Jebel, între 306 comune din cercul lor numai cele 3 comune: Lucareț, Cralovaț și Stanciova, se află amestecate cam cu 1200 sârbi, și anume Lucareț e în preponderanță românesc, eară Cralovaț și Stanciova sunt în preponderanță sârbesci, însă proporțiunea e dubiă, carea prin urmare ar fi a se erua și constata în mod officios printr'o comisiune.

Dintre aceste 306 comune 303 ar fi să rămână definitiv în protopopiatele în cari se află acum și cu acelea dimpreună să se țină de ierarchia română, eară 3 comune ar fi să rămână la acelea numai provisorice.

II. În protopopiatul Timișóra, care e în preponderanță român sunt:

a) Comune curat românesci: Fabricu în Timișóra la sântul Ilie, Maierii din Timișóra, Giroda, Remete, Bucoveț, Bazos, Iezvin, Ianova, Bencecu-român, Seceanu, Muranu, Csernegyháza, S. András, Zsadány, Calocsa, Vinga, (Teresiopole) Fenlac, Székesut, Baraczháza, Hodony, Beregszo, S. Mihaiu, Saag, Utvin, Kisoda, Gyirok, Medves, Mosnița, Kecsa Pustiniși, Bobda; b) în preponderanță românesci: Fabricu în Timișóra la sântul George, Monostor, Knez, Mehala; c) curat sârbesci: Petrovoselo, Nagyfalu, Klari, Serb-Csernya, Dinyas, Fortărăța din Timișóra; d) în preponderanță sârbesci: Varjas, Kétfél, Német; e) de proporțiune dubiă séu incertă: Becicherecul mic, Paraț, Cenei.

III. În protopopiatul Ciacova, care e în preponderanță român, sunt:

a) Comune curat române: Voitec, Gilad, Liget, Obod, Omor, Petroman, Barlac, Giulvez, Macedonia, Partoș, Soca, Toader, Cebra; b) în preponderanță

române: Denta cu $1\frac{1}{2}$ mai mult, Gaad, Tolvadia $\frac{10}{14}$ români, Fenu $\frac{16}{21}$ români; *c*) Comune curat sârbesci: Gaju-mare, Gyiz, Ivanda, Kanak, Ovsenicza, Rudna, Racz-szent-Marton, Surjan; *d*) în preponderanță sârbesci: Gaju-mare; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: Ciacova.

IV. În protopopiatul Verșeț, care e în preponderanță român sunt: *a*) Comune curat românesci: Retișor, Voivodița, Custeli, Socița, Sredistea-mică, Marcoveț, Lazunaș, Clopodia, Ferendia, Gerteneș, Gataia, Semlac, Percosova, German, Zsam, Fizeș, Ravna, Zsidovina, Margita, S. Ioan, S. Mihaiu, Nicolința, Petrovoselo, Oreșăț, Grebenăț, Straia; *b*) în preponderanță române: Vlaicovaț, $\frac{3}{4}$ români, Iabunca $\frac{2}{3}$ români; *c*) Comune curat sârbesci: Verșeț, Pauliș, Podporan, Sredistea-mare, Vatina, Ulma, Izbiste; *d*) în preponderanță sârbesci: nu sunt; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: Alibunar, Zagaița, Caitașova, Parta, Dezsánfalva.

V. În protopopiatul Palanca, care e în preponderanță român, sunt:

a) Comune curat române: Naidaș, Macevici, Coronini, Sichevița, Liupcova-superiără, Liupcova-inferiără, Bersasca, Posniac, Cărbunari, Potoc, Sasca-montană, Sasca-camerală, Bogotința, Petrilova, Slatina, Socolari, Iladia, Racașdia, Ciclova-montană, Ciclova-camerală, Macoviște, Ciuchici, Nicolința, Rușovanouă, Rușova-vechiă, Vranjuz, Steurdorf, Vranj, Ciorda, Iam, Mircovaț, Berlisce; *b*) în preponderanță române: nu sunt; *c*) Comune curat sârbesci: Kalugerovo, Kusico, Langenfet, Sacolovaț, Palanca, Vracsevgaj, Czervena, Czerkva, Dubovac, Gaj, Radimna; *d*) în preponderanță sârbesci: nu sunt; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: Veiskirchen, Crucița, Leskovița, Iasenova, Dupljai, Belo-Breska, Posezsenaserb, Moldova, Subotița.

Cele 112 comunități aflătoare sub *a*) și *b*) împreună cu protopopiatele lor vin la ierarchia română. Cele 35 comunități aflătoare sub *c*) și *d*) vin îndată la ierarchia sârbescă. Cele 18 comune mestecate aflătoare în rubrica *e*) până la eruare prin o comisiune a proporțiunei părților naționale rămân la protopopiatul lor de până acum.

VI. În protopopiatul Cianad, care este în preponderanță sârbesc, sunt:

a) Comune curat române: Pesac, Egresch, Beba, Valcani, Dugoselo; *b*) în preponderanță române: nu sunt; *c*) Comune curat sârbesci: S. Petru-sârbesc, Oroszlamos, Gyala, Deszka, Szöreg, S. Ioan cel nou, Kanizsa-turcăscă, Szanad, Csoka, Cernabora; *d*) în preponderanță sârbesci: nu sunt; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: S. Micloșul-mare, Saravola, Cianadul-sârbesc.

VII. În protopopiatul Panciova, care e în preponderanță sârbesc, sunt:

a) Comune curat române: Glogoni, Uzdin, Seleuș, Ovcea, Noul; *b*) în preponderanță române: nu sunt; *c*) Comune curat sârbesci: Panciova, Brestovar, Bavaniște, Opoava, Sacula, Iarkovac, Samos, Ferdinandsdorf, Borcea, Homolița, Plocița, Czrepaia, Baranda, Idvor, Margetița, Dobrița, Ilancea; *d*) în preponderanță sârbesci: nu sunt; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: Cubin, Dolovo, Sefkerin, Deliblat, Mramorak.

VIII. În protopopiatul Becicherecul-mare, care e în preponderanță sêrbesc, sunt: *a*) Comune curat române: Ecica, Iancahid, Toracul-mare, Toracul-mic, Sarcea; *b*) în preponderanță române: nu sunt; *c*) comune curat sêrbesci: Aradacz, Elemir, S. Georgiu, Pardany, Itebea-sêrbescă, Modos, Boka, Neuzina, Botosch, Tomasevacz, Orlovat, Farkasdin, Leopoldova, Perlesváros; *d*) în preponderanță sêrbesci: Becicherecul-mare; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: nu sunt.

IX. În protopopiatul Chichinda-mare, care e în preponderanță sêrbesc, sunt:

a) Comune curat române: Comloș, Constanța; *b*) în preponderanță române: nu sunt; *c*) Comune curat sêrbesci: Chichinda-mare, Taras, Basahid, Melencze, Cuman, Becea-turcescă, Padé, Franyova, Beodra, Karlovo, Bocsar, Higyos, Iosefova, Keresturul-sêrbesc, Moczin, Orosinul-mic; *d*) în preponderanță sêrbesci: nu sunt; *e*) de proporțiune dubiă séu incertă: nu sunt.

Cele 17 comunități aflătoare în rubrica *a*) vin îndată la ierarchia română, și cele 57 comunități aflătoare în rubrica *c*) și *d*) dimpreună cu protopopiatele lor vin la ierarchia sêrbescă. Cele 8 comune mestecate aflătoare în rubrica *e*) până la eruarea printr'o comisiune a proporțiunei părților naționale rămân la protopopiatele lor de astăzi.

După conspectul acesta vin la ierarchia română, și adecă: definitiv, comune curat românesci 422, comune în preponderanță române 11, provisorice, până la eruarea proporțiunei lor naționale 20, preste tot 453. Ear la ierarchia sêrbescă vin: definitiv, comune curat sêrbesci 88, comune în preponderanță sêrbesci 5, provisorice, până la eruarea proporțiunei lor naționale 8, preste tot 101.

74.

Adaus, la disertațiunea arhiepiscopului și metropolitului Andreiu bar. de Șaguna, ținută în ședința conferențială a deputaților români din 10/22 Febr. 1865.

Décă întrebarea mănăstirilor voim să o cuprindem, discutăm și decidem în înțelesul canónelor bisericesci sustătóre și prin urmare normative, precum acésta se și cuvine, e cu scop să luăm îndreptare din legile fundamentale ale dreptului canonic. Acelea sunt următoarele:

1. S'au părut a nu se puté zidi și înființa nici o mănăstire séu casă de rugăciune fără voia episcopului cetății. Can. 4 Sin. ec. IV.

2. Nimêrui nu i e ertat a zidi mănăstire fără voia și sfatul episcopului. Eară acela sciind și dând voia și sêvârșind îndatorita rugăciune, precum de cei vechi cu evlavie și religiozitate s'au hotărît, mănăstirea să se zidescă: tóte însé cele ce se țin de ea cu ea dimpreună să se inscrie în condică și să se păstreze în arhivele episcopesci, neavênd nici o putere cel ce le-au afierosit a se pune pe sine egumen fără voia episcopului, séu a pune pe altul. Căci decă preste acelea ce le dăruiesce cineva omului nu póte fi mai mult stăpân; cum póte óre cine să răpescă stăpânirea preste acelea lucruri, cari le-au consânșit și afierosit lui Dumneșeu. Can. I. Sin. întâiu al doilea Constantinopolitan.

3. Mănăstirile ce sunt odată consânțite după voia episcopului, au să rămână pururea mănăstiri, și lucrurile ce se țin de ele să se păstreze, și acelea să nu se facă mai mult locuințe lumesci; ear cei ce ar erta a se face acésta, să se supună pedepselor canonice. Can. 24 Sinodul ecumenic IV.

4. Reînoid și acest sânt Canon, hotărîm ca mănăstirile cele odată consânțite după voia episcopului, se rămână totdeuna mănăstiri, și lucrurile ce se țin de ele să se păstreze pentru mănăstire, și ele să nu se pótă face lăcașuri lumesci, nici să se dea de cătra cineva ómenilor lumeni; dar de și acésta s'a făcut până acum, hotărîm ca nici de cum să nu se țină; eară cei ce s'ar apuca a o face acésta de acum înainte să se supună pedepselor canonice. Canonul 49. Sinodul ecumenic VI.

Înțelesul acestor legi bisericesci este:

- a) Că o mănăstire se pótă zidi cu voia și aprobarea episcopului diecesan respectiv;
- b) Că fundatorul este îndatorat de a manifesta episcopului diecesan cugetul seu de a zidi o mănăstire;
- c) Că acela despre intenționata înființare a unei mănăstiri are să facă un document formal și pre acela să-l dea episcopului diecesan, și că acel document are a se depune și păstra în arhivul episcopesc;
- d) Că după împlinirea acestor forme canonice episcopul diecesan sântesce prin rugăciunile prescrise locul destinat pentru înființarea mănăstirii, și numai după aceea se pótă a se începe edificarea mănăstirii;
- e) Că în fine fundatorul n'are nici un drept de dispozițiune asupra mănăstirii de el înființate.

După premisele acestea și după cele din disertațiunea mea din 10/22 Februarie 1865 'mi iau libertate de a observa: că amintitele canóne bisericesci, au să fie punctul de mânecare la tractarea și judecarea întrebării mănăstirilor, ce e la ordinea ȓilei; că acestea canóne bisericesci ne dau învățătura luminată ca sórele, precum că mănăstirile, ca instituțiuni curat bisericesci se țin de jurisdicțiunea episcopului diecesan; că mănăstirile cele ce sunt în întrebare, există din timpurile cele mai vechi, va să ȓică înainte de înființarea metropoliei din Carloviț, căreia s'a pus fundamentul la anul 1690.

Deóre-ce așa dară convingerile acestea, care sunt espuse mai pe larg în amintita mea disertațiune, și cari sunt scóse din noțiunea bisericeii și din instituțiunile aceleia, corespund pe deplin criteriilor cuprinse în sus citatele canóne bisericesci; așa urmédă de aici, că pretensiunea de drept a românilor asupra celor patru mănăstiri ce zac în mijlocul unei populațiuni curat române, e corespundétóre legilor bisericesci și prin urmare e neresturnabilă.

Și tocmai pe temeiul acestor legi canonice vom ținé noi strîns la părerea aceea că titlul de drept care coreligionarii nostri sêrbi 'l pretind în întrebarea mănăstirilor din punct de vedere al naționalităȓei, e lipsit de ori-ce basă ca-

nonică. Pentru-că precum canónele nu dau nici o prerogativă fundatoriului și urmașilor lui în privința mănăstirei înființate de el, tot așa nu se face în canóne nici o amintire de naționalitatea aceluia, cu atât mai puțin de națiunea al cărei membru el este.

Întrebarea mănăstirei despre care ne e vorba nu se póte tracta din punct de vedere al naționalității fundatoriului mănăstirei, de óre-ce punctul de vedere național póte sê-și aibă de obiecte numai partea politică a unei națiuni, nu însê și partea ei confesională. Adevérul acesta se esplică din împrejurarea, că în tótă lumea creștină numai o credință există despre aceea, că chemarea și scopul mănăstirilor este de a servi scopurilor bisericesci.

Tot astfel stă lucrul și cu averea singuraticelor parochii, cari au destinațiunea eschisivă, de a promova scopuri bisericesci, pentru-că îndată ce o parochie ar vota ori-ce ajutor pentru scopuri naționale din averea bisericescă, autoritatea respectivă episcopescă pășește în contra unei atari hotărîri, făcută din partea parochiei.

Ca o dovadă faptică a aserțiunei acesteia vom cita aci o întêmplare ce s'a petrecut de curênd în Verșeț. Representanța bisericei greco-orientale din Verșeț, de naționalitate sêrbescă, au votat spre ajutorarea fondului teatrului național-sêrbesc, o sumă însemnată din averea bisericei; însê consistoriul episcopesc, însciințat fiind pe cale oficiósă prin protopopul local, a oprit estradarea sumei votate din averea bisericescă în folosul teatrului național-sêrbesc, aducênd aminte reprezentanței, că averea bisericescă se póte folosi numai pentru scopuri bisericesci și școlare, și nici de cum și pentru alte scopuri d. e. naționale.

Décă așa dară ne simțim în consciință îndatorați, de a nu ierta sê se facă din averea bisericescă spese pentru scopuri naționale, apoi trebuie sê ne simțim în consciință cu atât mai vêrtos îndatorați de a nu admite ca din mănăstiri sê se facă un capital național, décă avem pietate cătră canónele bisericesci, și décă nu vrem sê profanăm aceste locuri sfinte ale creștinismului în favorul fanatismului național.

Aserțiunea, ce ni se pune înainte, cum-că dinastia Jaksits, care a fost sêrb, ar fi înființat mănăstirea Hodos, și spre întărirea aserțiunei acesteia, ni se aduce înainte marca familiară Jaksits, carea ar fi stând încă și astăzi pe turnul mănăstirei Hodoș, cuprinde în sine numai idei naționale esagerate care nu sunt apte pentru de a servi de basă unui titlu de drept.

Tot în categoria acésta cade și aserțiunea archimandritului Lustina dela mănăstirea Mesici, carele în broșura, ce a edat la începutul sutei a 19 despre mănăstirea Mesici, scrie următoarele: Domnul sêrbesc Ștefan, despre carele în lipsa de date istorice nu scim nici când a trăit nici unde s'a aflat, a fost întemeietorul acestei mănăstiri; pentru-că aserțiunea acésta nu se baséză pe nici un document prescris în canónele bisericesci.

Cu atât mai puțin se p \acute{o} te documenta, c \acute{a} averea de ast \acute{a} đi mișc \acute{a} t \acute{o} re și nem \acute{i} șc \acute{a} t \acute{o} re a acestor m \acute{a} n \acute{a} stiri se trage dela prețin \acute{s} i fondatori; de \acute{o} re-ce e cunoscut, c \acute{a} *a*) cele mai multe realit \acute{a} ți de ast \acute{a} đi ale m \acute{a} n \acute{a} stirei Bezdin s'au acuirat prin buna administr \acute{a} țiune a unui archimandrit de pe la finea secolului al 18-lea (1780); *b*) c \acute{a} m \acute{a} n \acute{a} stirea S. Georgiu și Mesici, trag \acute{i} n tot anul vre-o c \acute{a} teva sute g \acute{a} lete gr \acute{a} u, cucuruz și ov \acute{e} s dela c. r. erariu, pentru p \acute{a} m \acute{e} nturile și p \acute{a} durile confiscate ale m \acute{a} n \acute{a} stirilor rom \acute{a} ne din B \acute{a} nat Partoș, Semliac și Str \acute{a} điștea-mic \acute{a} , cari s'au redus la anul 1774.

\acute{I} n fine fiind-c \acute{a} este \acute{i} n interesul causei celei drepte și \acute{i} n interesul nostru \acute{i} nsuși, ca s \acute{e} fim bine \acute{i} nțeleși de toți aceia, cari ne aud, ear \acute{a} spre ac \acute{e} sta se cere un limbagiu pe faț \acute{a} , precis și f \acute{a} r \acute{a} rezerv \acute{a} , care s \acute{e} nu p \acute{o} t \acute{a} l \acute{a} sa loc la \acute{i} ndoeli pentru-c \acute{a} ni s'ar put \acute{e} imputa c \acute{a} am c \acute{a} đut \acute{i} n aceea greșal \acute{a} , de carea 'i inacus \acute{a} m pe coreligionarii nostri s \acute{e} rbi, vr \acute{e} nd a p \acute{r} eface \acute{i} n rom \acute{a} nesci m \acute{a} n \acute{a} stirile ce p \acute{a} n \acute{a} acum au fost s \acute{e} rbesci: aș \acute{a} ne vom pronuncia și \acute{i} n privinț \acute{a} ac \acute{e} sta f \acute{a} r \acute{a} de t \acute{o} t \acute{a} rezerva precum urm \acute{e} đ \acute{a} :

- a*) C \acute{a} noi pe cele 4 m \acute{a} n \acute{a} stiri le pretindem, nu pentru-c \acute{a} am vrea s \acute{e} facem din ele m \acute{a} n \acute{a} stiri exclusiv rom \acute{a} nesci, cu total \acute{a} esilare a limbei s \acute{e} rbesci, ci numai pentru de a veni \acute{i} n posesiunea mijl \acute{o} celor canonice pentru creșterea, cultivarea și p \acute{r} eg \acute{a} tirea acelor preoți, pe cari ierarchia i alege pentru demnit \acute{a} ți bisericesci mai \acute{i} nalte;
- b*) C \acute{a} noi pre egumenii și preoții acestor m \acute{a} n \acute{a} stiri, d \acute{e} c \acute{a} le vom c \acute{a} știga pentru ierarchia n \acute{o} str \acute{a} , \acute{i} i vom l \acute{a} sa \acute{i} n aceea vrednicie și categorie \acute{i} n care 'i am aflat;
- c*) C \acute{a} noi transferarea \acute{i} ntr'o m \acute{a} n \acute{a} stire țin \acute{e} t \acute{o} re de ierarchia s \acute{e} rbesc \acute{a} , ce o ar pretinde egumenii și preoții aceia, pe l \acute{a} ng \acute{a} respectarea prescriptelor canonice \acute{i} n privinț \acute{a} ac \acute{e} sta, vom fi gata a o sprijini;
- d*) C \acute{a} noi ne vom țin \acute{e} de o datorinț \acute{a} conscient \acute{i} oș \acute{a} a prim \acute{i} \acute{i} n m \acute{a} n \acute{a} stirile acestea noviți, f \acute{a} r \acute{a} deosebire de naționalitatea creștinilor nostri, și pe aceia 'i vom p \acute{r} eg \acute{a} ti pentru starea monachal \acute{a} ;
- e*) C \acute{a} noi \acute{i} n privinț \acute{a} limbei serviciului dumneđeesc \acute{i} n bisericile m \acute{a} n \acute{a} stirilor vom lua astfel de m \acute{e} suri, cari vor \acute{i} nainta evlavia și edificarea tuturor creștinilor religioși f \acute{a} r \acute{a} deosebire de naționalitate, va se đic \acute{a} ;
- f*) Noi vom lua \acute{i} n dr \acute{e} pt \acute{a} considerare ambe limbile creștinilor nostri la ținerea serviciului dumneđeesc.

75.

Dechiar \acute{a} țiune supletori \acute{a} .

Subscriși se simt \acute{i} ndatorați \acute{i} n consciinta lor, de a mai vorbi \acute{i} nc \acute{a} un cuv \acute{e} nt \acute{i} n privinț \acute{a} \acute{i} ntreb \acute{a} rii m \acute{a} n \acute{a} stirilor, adec \acute{a} , de \acute{o} re-ce din h \acute{a} rțiile, subșternute \acute{i} naltului regim c. r. din partea rom \acute{a} nilor, se vede:

1. Cum-c \acute{a} subscriși archip \acute{a} stori dimpreun \acute{a} cu b \acute{a} rbații de \acute{i} ncredere ai rom \acute{a} nilor, cele 4 m \acute{a} n \acute{a} stiri, Hodoș, Bezdin, S. Georgiu și Mesiciu, pe basa

adevărurilor desfășurate în hârțile lor, le-au cerut pentru metropolia română și respective pentru episcopiile Arad și Caransebeș;

2. că din partea sârbilor nouă românilor nu ni se dă nici o mănăstire; de aci urmédă că nouă românilor prin amintita dechiarățiune a coreligionarilor nostri sârbi ni se răpescé tótă ocasiunea de a ne lăsa și în privința întrebării mănăstirilor la o pertractare împăciuitoare.

Eară pentru-ca purtarea noastră acésta în privința urmândeii decisiuni prea înalte asupra întrebărilor mănăstirilor sē nu dea ansă la un cas de precedința nefavoritor pentru noi, ca și când am fi fost neaplecați de a păși pe calea unei împăciuri în privința mănăstirilor cestionate, pentru-că ne-am vindicat nouă numitele 4 mănăstiri: așa ne luăm libertate, în frica lui D-deu și în urmare conscientiosă a prea înaltei voințe a Majestăței Sale c. r. apostolice și cu privire la bine înțelesul interes al bisericeii nóstre comune din Austria a ne formula în privința acésta cuvântul nostru cel din urmă într'acolo: cum-că noi ne-am fi lăsat fôrte bucuros la o împăciuire, decât aceea ni s'ar fi îmbiat, și ne-am fi dechiarat, că am fi fost mulțămiiți pentru cele 2 episcopii din Arad și Caransebeș cu 2 mănăstiri, pe când pentru cele 2 episcopii sârbesci din Timișóra și Verșeș ar fi rămas asemenea 2 mănăstiri din cele 4, precum și încă alte 3 mănăstiri Voilovița, Zlatița și Basiaș. Astfel stând lucrul așa dară credem că noi și în privința întrebării mănăstirilor am rămas pe terenul bisericesc pe care ne-am pus și pentru ajungerea la o împăcare frățescă am fi făcut toți pașii putincioși, decât la acésta ni s'ar fi dat ocasiune.

Carloviț, în 10/22 Martie 1865.

Andreiu baron de Șaguna m. p., arhiepiscop și metropolit; *Procopiu Ivacicovici* m. p., episcopul Aradului.

76.

Protocol sinodal, în privința deslăpăirii scaunului nou creat episcopesc în Caransebeș și încorporat metropoliei greco-răsăritene din Ardél și Ungaria.

După-ce Maiestatea Sa cesaro-regescă apostolică s'au îndurat a încuviința prin cel din 24 Decembre 1864 cătră subscrisul arhiepiscop și metropolit îndreptat autograf cererile românilor greco-răsăriteni din Ardél și Ungaria, ca adecă pentru românii greco-răsăriteni din Ardél și Ungaria sē se înființeze o metropolie coordonată cu cea sârbescă, și ca biserica eparchială din Ardél sē se ridice la dignitate metropolitană;

după-ce Maiestatea Sa prin același prea înalt autograf s'au îndurat a denumi prea grațios de întâilea arhiepiscop și metropolit al românilor greco-răsăriteni din Ardél și Ungaria pre cel de până acum episcop al Ardélului *Andreiu* baron de Șaguna;

după-ce mai departe nou denumitul arhiepiscop și metropolit s'au salutat și invitat prin hârtia presidială a înaltului ministeriu de stat din 29-lea Decembre 1864 st. v. în privința deplinirei nou creatului scaun episcopesc din Caransebeș ca să se pună în conțelegere cu Preasânțitul domn episcop al Aradului Procopiu Ivacicovici spre a propune Maiestăței Sale pe acei presbiteri, și anume trei cel puțin, carii se vor socoti de apți spre ducerea chiemării episcopesci;

s'au adunat într'un sinod amândoi la finea acestui protocol cu propriile lor mâni subscrișii arhieriei potrivit aședământelor bisericesci, și privind la aceea, că după apropiata descoperire a înaltului regim din suslăudata hârtie presidială are a se face o normă pentru viitórele alegeri de metropolit și episcopi, s'au consultat în principiu asupra actului acestui estraordinar de alegere, carele nu va puté servi pentru întêmplări viitóre de stricăciune séu de prejudiciu, simțindu-se îndatorați în consciința lor a lua de punct de mânecare canonul 4 și 6 al sinodului ecumenic I, al 2-lea al sinodului ecum. II, la deplinirea noucreatului scaun episcopesc din Caransebeș, ear pe 58 canon apostolesc, pe al 2-lea al sinodului ecum. IV, pe al 2-lea al sinodului ecum. VII, și pe al 10 sardichian ca îndreptariu și regulă la esaminarea însușirilor și la prejedecarea procopselii celui ce are a se alege de episcop.

Aceste aședăminte bisericesci, cari au valóre de legi fundamentale, cuprind în sine următórele prescrise și îndreptări canonice:

1. Alegerea de episcop are a se face în sinodul provincial adecă metropolitian;

2. Toți episcopii sufragani au a se înfățișa în persónă la sinod în urma conchiemării metropolitului, și în cas de împedecare, fie aceea din motivul unor împrejurări intețitóre, ce s'ar arăta, fie din pricina unei călătorii de o îndepărtare mare, trebuie cel puțin trei episcopi să se adune, și aceștia pot sêvêrși sfințirea nou alesului episcop cu învoirea în scris a celor absenți episcopi;

3. Orînduirea și manuducerea, precum și întărirea funcțiunei bisericesci, ce are a se sêvêrși, se cuvine metropolitului în fie-care metropolie; de aceea nu se pôte alege de episcop nime fără învoirea lui;

4. Cel ales de episcop trebuie să fie din tagma monachală;

5. La dignitate și oficiu de episcop nu se pôte ridica nime în grabă; de aceea

6. Cel ce se sfințește de episcop, trebuie mai înainte de tóte să se supună unui examen strict canonic din învățaturile teologice, și să documenteze aptitudinea sa în ducerea trebilor bisericesci, și să fie curat și fără prihânire în privința biserico-preoțescă și politico-loială.

Aceste lăsând înainte amêndoi subscrișii arhieriei, s'au consultat serios cu frica lui Dumneșeu asupra reîntregirii scaunului episcopesc din Caransebeș și asupra fețelor harnice și s'au întrunit cu păreri într'aceea, că ei în privința

candidaților au a se țermurî numai asupra propriilor sale ținuturi din următoarele cauze:

- a) căci numai acele persoane sunt lor cunoscute, cari se află sub inspecțiunea și ocârmuirea lor;
- b) căci ei nu pot lua asupra-le nici o chezășie morală pentru acei candidați, cari nu sunt lor subordinați și căci nu 'și pot forma șie-și nici o părere asupra procopselei unor asemenea indiviți din pricină, pentru-că n'au avut privilegiu de a-i cunoște și observa mai de aproape; și căci
- c) pre lângă toate acestea trebuie să se recunoscă și acea măsură canonică, în urma căreia canoanele și anume al 25-lea apostolesc și al 2-lea al sinodului ecumenic II aspru opresc episcopilor a primii clerici străini fără voia atârnătoriului episcop.

Astfel subscrișii arhieriei fiind într'un cuget în privința susamintitelor pricinii, și a punctelor de mănecare, și după-ce cu totă serioșitatea s'au pregătit spre lucrarea cea sfințită a alegerii de episcop, au luat în mai de aproape considerațiune, censurare și preiudicare pe următorii candidați, și adecă:

1. Pe protopopul din Brașov și archimandrit Ioan Popasu, din archidieceșia Ardélului.

2. Pe protosinghelul aceleiași archidieceșie Nicolau Popea; și

3. Pe protosinghelul Miron Roman din eparchia Aradului și au aflat:

1. Că Ioan Popasu, născut în Brașov, au absolvat studiile gimnasiale și filosofice în liceul din Cluj, ear cele teologice în universitatea din Viena; că la anul 1837 în 12 Martiu s'au hirotonit de preot și s'au înaintat de paroch la biserica sântului Nicolau în Brașov, apoi în același an în 12-lea Aprile de protopop al districtului I din Brașov; mai departe că la anul 1847 s'au denumit de asesor consistorial, și la anul 1864, după-ce a primit tagma călugărăscă, s'au înaintat la trépta de archimandrit;

că același în restimp de 28 de ani al carierei sale preoțesci, ca paroch, protopop, director școlar, asesor consistorial și archimandrit au împlinit esemplarminte datorințele sale împreunate cu multe greutăți, și și-au câștigat merite în sfera chiemărei sale pentru biserica, școlă și cultura poporului, având totdéuna purtare cuviincioșă;

că în sfârșit dênsul, ce se ține de purtarea lui ca a unui sudit și cetățean față cu superioritatea legală, s'au arêtat totdéuna fără pată, și în anii cei fatali ai turburărilor 1848 și 1849 au documentat o activitate patriotică și devotată casei domnitore austriace; încă se mai espune aici, că dênsul au fost denumit de regalist la dieta Ardélului, ce s'au conchiemat pe 1-lea Iulie 1863, apoi din acéstă dietă au fost ales la anul 1864 de deputat la senatul imperial, unde dênsul se află acum împlinind datorințele sale cetățene de stat;

2. Că Nicolae Popea născut la Săcele au sêvêșit școléle gimnasiale, filosofice și iuridice la Cluj, ear învățăturile teologice au început la Viena în

anul 1846, apoi le-au părăsit din pricina turburărilor politice și s'au întors la părinții săi; mai departe la anul 1849 a îmbrățișat serviciul statului, pe care ca actuar cercual l'a părăsit la anul 1856 de a puté urma convingerei sale prin ocuparea serviciului bisericesc, în care i-a și succes astfel de activitate, încât primind tagma călugărească s'a înaintat de protodiacon, de profesor de teologie, de secretar consistorial, în sfârșit la anul 1858 s'a chirotesit protosinghel și în anul 1864 s'a denumit de asesor consistorial:

că dânsul s'a meritat în împlinirea oficiilor sale cari le-au purtat în diferite ramuri, precum și cu creșterea clerului tînăr și cu înaintarea culturii poporului; ear ca protosinghel și-au câștigat recunoștința lăudaveră prin susținerea unei discipline bisericesci în protopopiatul, ce 'i s'a încredințat;

că acelaș candidat cu privire la purtarea lui morală și politică au documentat totdeuna o purtare fără pată, și ca deputat al unui cerc de alegere la dieta Ardélului a luat parte cu zel la tóte pertractările și acum ca deputat trimis la dieta Ardélului la senatul imperial petrece la Viena.

3. Că Miron Roman născut la Meziad, în comitatul Bihăriei, a absolvat studiile filosofice la Oradea-mare, ear învățăturile teologice la Arad; după aceea a practicat trei ani în cancelaria episcopescă din Arad, și dela anul 1850 până la 1861 fiind notar al consistoriului aceleiași eparchii aradane a desvoltat o activitate lăudaveră în împlinirea acestui serviciu; și după-ce a îmbrățișat tagma monachală la anul 1857 a documentat el ca profesor de teologie, ca ceremoniar episcopesc, ca protosinghel și în sfârșit ca asesor consistorial un zel de laudă în cultivarea clerului tînăr și o purtare de tot cuvenită chemării sale;

că dânsul și în privința purtării sale morale și a părerilor sale politice s'a arătat totdeuna fără pată, căci a urmat principiilor dinastice; de aceea se și póte presupune despre el că la ori și ce ocașiuni nu va pregeta a conlucra cu efect în interesul cauzei celei drepte a Maiestății Sale.

După acéstă consultare seriósă pe basa dobânditei de acolo convingeri s'a aflat archimandritul și protopopul Brașovului Ioan Popasu de apt, procopsit și vrednic de episcop și unanim s'a ales de episcop al nou createi eparchii a Caransebeșului și totodată s'a prefapt ca acest protocol sinodal despre alegerea de episcop să se aștérnă Maiestăței Sale prin înaltul ministeriu de stat cu aceea prea umilită rugare:

Ca Maiestatea Sa să se îndure a încuviința actul acesta sinodal de alegere, și a denumi preagrațios de episcop al Caransebeșului pe protopopul și archimandritul Ioan Popasu ca pre unul ales de cătră sinod.

Așa s'a întêmplat în 6-lea Martie 1865 la Carloviț.

(L. S.) (L. S.)

Andrei bar. de *Șaguna* m. p., archiepiscop și metropolit; *Procopiu Ivacicovici* m. p., episcopul Aradului.

77.

Memorand de metropolitul Șaguna către ministrul Schmerling în privința dreptului românilor la averea bisericească comună cu sârbii.

Memorandum. Indem bezüglich jenes Antheiles, welcher von dem, den Diöcesen der Karlovitzer Metropole gemeinsamen Vermögen den, aus dem Verbanne dieser Metropole ausgeschiedenen romanischen Sprengeln zu Gute kommen soll, so wie auch bezüglich der in den Banater Diöcesen inmitten einer romanischen Bevölkerung gelegenen Klöster kein Übereinkommen im National-Kongresse erzielt worden ist, da die Romanen den konfessionellen Boden, die Serben hingegen den nationalen Boden zur Basis ihres Ausgangspunktes nahmen, wenn gleich die zu Karlovitz im Monate August vorigen Jahres abgehaltene bischöfliche Synode, von rein kirchlichen Rücksichten geleitet, beschlossen hatte, dass im Schoosse der gr.-orientalischen Kirche in Ungarn und Siebenbürgen die Errichtung einer, der serbischen koordinirten romanischen Metropole nothwendig und angezeigt sei, und für deren Insbretreten die gedachte Synode die Bitte an Seine k. k. Apostolische Majestät gestellt hatte: so dürfte eine Allerhöchste Entschliessung mit Rücksicht auf den mehr als hundert Jahre hindurch zwischen den Romanen und Serben der griech.-orientalischen Religion in Österreich bestandenen gemeinsamen kirchlich-administrativen Verband, die beiden kirchlichen Partheien zufriedenstellen, wenn dieselbe Allerhöchste Entschliessung verordnen würde:

I. Dass aus den gemeinsamen Fonden dem unangreifichen und Klerikal-fonde deren Gesamtbetrag auf zwei Millionen Gulden angegeben wird und auf welche die serbischen, wie die romanischen Kirchen-Sprengel einen gleichen rechtsgiltigen Anspruch haben, ein Fünftel, das ist: 400,000 fl. Öster. Währ. den romanischen Sprengeln ausgefolgt werde.

II. Dass das Kloster Hodos auch fortan in dem bisherigen Verbanne der Arader Diöcese zu verbleiben habe: das Kloster Szent-György dem Karansebeser Bisthume einzuverleiben sei, während die Klöster Bezdin und Woilowitza im Bereiche des Temesvarer, jene aber von Messics und Zlaticze sammt dem Filialkloster Baziasch im Bereiche der Werschetzer Diöcese, wie sie auch bis jetzt waren, zu verbleiben haben.

III. Die Übergabe und Übernahme der Summe von 400,000 fl. Ö. W. werden die zwei Erzbischöfe veranstalten mit dem, dass die laufenden Interessen dieser Summe von 1-ten April 1865 den romanischen Sprengeln aus Ungarn zu Gute kommen sollen, daher werden die romanischen Sprengel in Ungarn die ihnen aus den gedachten gemeinsamen Fonden bisher zukommenden Bezüge bis letzten März l. J. zu beziehen haben.

IV. Die förmliche Übergabe der romanischen Pfarrgemeinden in den Diöcesen Temesvar und Werschetz an die romanische Metropole hat am

1-ten April l. J. zu geschehen mit dem, dass der Erzbischof und Metropolit der griech.-orientalischen Romanen die Banater Protopresbyterate Karansebes, Mehadia, Lugos, Facset, Varadia, Oravitza, Zsebely, Werschetz, Palanka, Pancsova und Csakova, welche dem Karansebeser Bisthume zugewiesen sind, provisorisch bis zur Allerhöchst zu erfolgenden Ernennung des Karansebeser Bischofs übernehme und verwalte, die mit der Arader Diöcese zu vereinigen den Protopresbyterate aber d. i. Hassias, Lippa, Temesvar, Csanád, Gross-Kikinda und Bescskerek der Arader Bischof zu übernehmen habe.

V. Die allerhöchste Entschliessung vom 24. Dezember 1864 betreffend die sprachlich gemischten Kirchengemeinden hat in Kraft zu verbleiben.

VI. Die Gehaltentschädigung der Bischöfe von Temesvar und Werschetz für die ausgeschiedenen romanischen Sprengel hat auf einen Allerhöchst zu genehmigenden Antrag des serbischen Patriarchen aus dem unangreiflichen Fonde zu erfolgen.

Begründung. Ad I. Die mehr als hundert Jahre bestandene kirchlich-administrative Gemeinsamkeit dürfte als massgebend für die Allerhöchste Genehmigung der Summe von 400,000 fl. Öster. Währung als eines Fünftels aus dem gemeinsamen Kirchenvermögen von der ganzen kirchlichen Welt anerkannt werden, zumalen die Romanen und Serben einen gemeinsamen Erzbischof und Metropolit hatten, bei dessen Wahl und Installirung sie gemeinschaftlich Theil nahmen, der dann den Titel eines Metropoliten der serbischen und romanischen Nation führte; zumalen die Synode diesen gemeinsamen Metropolit, die Bischöfe für Serben und Romanen wählte; und endlich waren sie einem gemeinsamen forum appellatorium untergeordnet, welches in Karlovitz unter dem Vorsitz des gemeinsamen Erzbischofs und Metropoliten den Sitz hatte.

Die serbische Parthei selbst erkannte zu Gunsten der Romanen eine Summe von 200,000 fl. Ö. W. aus den gemeinsamen Fonden mit Ausschluss des Zuwachses aus den Verlassenschaftsmassen der verstorbenen Karlovitzer Erzbischöfe und Metropoliten, die sie ausschliesslich als ihre National Metropolit gewesen zu sein anführen. Diese Angabe ist unrichtig, indem bis zum gegenwärtigen Patriarchen Maschirevics die in Karlovitz gewesenen Oberhirten Metropolit ebenso der Serben, wie auch der Romanen waren; dies beweist auch das Allerhöchste Ernennungsdiplom vom Jahre 1864, wodurch verordnet wird: Maschirevics wird nur zum Metropolit der Serben bestellt, da Seine Majestät Sich das Recht vorbehält, hinsichtlich einer Hierarchie für die Romanen das Nöthige anzuordnen.

Eine diesen Punkt betreffende umständlichere Motivirung ist in meinem Vortrage, welcher dem Konferenzprotokolle der Romanen unter A. sub III. beigeschlossen ist, angegeben.

Ad II. Eine umständlichere Begründung dieses Punktes kommt in meinem eben genannten Vortrage, dann in den Beilagen des Konferenzprotokolls

ad C. sub IV. und IV^{1/2} vor. Daher wird hier nur dessen erwähnt, wienach die serbische Hierarchie die Klöster als National-Vermögen betrachtet, während die Romanen von dem Glauben durchdrungen sind, dass die Klöster kirchliche Institute, und kirchliches zur Erhaltung der Mönche und zur Bestreitung der nothwendigen Auslagen für den Gottesdienst bestimmtes Vermögen anzusehen seien.

Ad III. Dem Erzbischofe der Romanen der gr.-orientalischen Religion soll zur Pflicht gemacht werden, dass er die Übernahme der Allerhöchst resolvirten Summe von 400,000 fl. Ö. W. im Sinne der Beschlusses sub §. 5 aus dem Konferenzprotokolle A., welcher Beschluss Allerhöchst genehmigt wird, bewerkstellige, und über dieses Kirchenvermögen eine strenge kanonische Kontrolle führe mit dem, dass ohne seine Gutheissung Nichts daraus verwendet werden könne.

Ad IV. Eine weitere Begründung dieses Punktes dürfte überflüssig sein, indem eine Allerhöchste Entschliessung vom 24. Dezember 1864 hierüber schon erflossen ist. Daher als eine neue Begründung dieses Punktes wird nur die Sehnsucht des gläubigen Volkes angeführt, welches mit Ungeduld die für dasselbe beglückende Stunde erwartet, seine sehnlichsten Wünsche in der That erfüllt zu sehen, umsomehr, da die serbischen Konsistorien von Temesvar und Werschetz mit einer auffallenden Hastigkeit neue Priester einweihen und die Zahl der ohne dies schon zahlreichen Gehilfsgeistlichen zwecklos vermehrt.

Ad V. Die weitere Begründung dieses Punktes ist in der Allerhöchsten Entschliessung vom 24. Dezember 1864 enthalten, welche dahin geht, dass in Betreff der einzelnen sprachlich gemischten Pfarrgemeinden der Arader, Temesvarer und Werschetzer Eparchien die Unterbehörden unter Beachtung der von der Karlovitzer Synode beantragten Grundsätze das Amt zu handeln haben, und dass auf Grund der von diesen Unterbehörden gepflogenen Erhebungen die königl. ungarische Hofkanzlei, beziehungsweise das k. k. Kriegsministerium entscheiden wird.

Ad VI. Bei diesem Punkte dürfte eine weitere Begründung überflüssig erscheinen.

Wien, am 1-ten April 1865.

78.

*Suplement la memorandumul din 1 Aprile 1865 al metropolitului Şaguna
cătră ministrul Schmerling.*

Ergänzung zu der in dem Memorandum vom 1-ten April l. J. angeführten Begründung.

Ad 1. Nach der am 26-ten März l. J. erfolgten Abreise der romanischen Deputirten von Karlovitz ist den 27-ten März l. J. im National-Congresse die Verhandlung der Forderungen der Romanen aus dem gemeinschaftlichen

Nationalfonde und die Klosterfrage betreffend erfolgt. Die serbische Zeitung „Sobran“, angeblich das Organ des serbischen Patriarchen, bringt ausführlich die nach ihrem Ausdrucke höchst wichtige und bemerkenswerthe Verhandlung, und die diesfalls gepflogenen Debatten über den fraglichen Gegenstand. In dieser Sitzung ist auf Antrag des Patriarchen durch Stimmenmehrheit beschlossen: den Romanen aus dem Nationalfonde 250,000 fl. zu verabfolgen. Die Klöster anlangend hat sich der Kongress, mit Ausnahme des Patriarchen und zweier Deputierten, nämlich des Obersten Zastavoikovics und Prodanov, dahin ausgesprochen: dass den Romanen keine Klöster zugewiesen werden können.

Es muss zuförderst bemerkt werden: dass nach Ansicht der Mehrzahl der serbischen Deputierten alle in den Fond eingeflossenen Gelder, als die sind: Verlassenschaften der Erz- und Bischöfe, dann die Intercalar-Einkünfte der erledigten Diöcesen ein ausschliesslich kirchlich-serbisches Vermögen seien; dass die bisher in Gemeinschaft mit ihnen gewesenen Romanen keinen Anspruch auf dieses serbische Vermögen hätten, weil die Allerhöchsten Privilegien den Serben ertheilt worden sind, und die Romanen unter dem Schutze serbischer Privilegien in confessioneller Beziehung stehen.

Diese Ansichten der Deputierten des Congresses können nicht bestehen. Beweis dessen die im Jahre 1790 Artic. 27 erfolgte gesetzliche Anerkennung und Inartikulirung der g. n. u. Confession, welche ohne Unterschied der dieser Confession angehörenden serbischen und romanischen Nationalität gesetzlich ausgesprochen ist. Sowohl diese gesetzliche Bestimmung als auch die Natur der Gemeinsamkeit des Kirchenvermögens beweisen hinlänglich den Irrthum der Ansichten und der Behauptung des serbischen Congresses: als sei der in Karlovitz verwaltete Religionsfond ein ausschliesslich serbisches Vermögen.

Nach der Allerhöchsten Entschliessung vom 9-ten Jänner 1787. Nr. 1335 hat das Temesvarer Bisthum an die minder dotirten Bisthümer von Pakratz, Karlstadt und Ofen jährlich 4610 fl. und das Werschetzer Bisthum an dieselben 1528 fl. alljährlich vom 22 Juni 1786 angefangen zu verabfolgen. Diese Beträge sind bis zum Jahre 1861 auch wirklich verabfolgt worden. Und da die Temesvarer und Werschetzer Diöcesen überwiegend aus Romanischen Gläubigen bestehen, und der bedeutendere Theil der bischöflichen Einkünfte von Convention und Sidoxie, von den Romanen eingeflossen ist, so erfordert die Billigkeit, dass bei Scheidung und Theilung des bisher gewesenen gemeinsamen Kirchenvermögens diese Leistungen der gemischten und vorherrschend romanischen Diöcesen von Temesvar und Werschetz zu Gunsten der ausschliesslich serbischen Diöcesen von Pakratz, Karlstadt und Ofen, den Romanen der Arader und der neu creirten Karansebeser Diöcese rebonificirt werden sollen, umsomehr, da die serbischen Bischöfe von Temesvar und Werschetz nach der Allerhöchsten Entschliessung in dem ferneren Genusse der den benannten Bisthümern bisher gemeinschaftlich gewesenen Realitäten verbleiben.

Ad II. Bezüglich der von den Romanen beanspruchten Klöster muss demnach bemerkt werden.

Die Behauptung des serbischen Congresses: als seien die Klöster, und namentlich jene im Banate befindlichen ausschliesslich serbische Stiftungen, kann coram jure nicht bewiesen werden, da diesfalls rechtskräftige Beweise nicht geliefert werden können. Der Grundbesitz der Klöster und das Eigenthumsrecht ist gesichert auf Grundlage der durch die k. k. Regierung ausgestellten Urkunden, in welchen nicht der nationale, sondern der confessionelle Character der Klöster bezeichnet erscheint.

Laut der in Zeitungen veröffentlichten Verhandlungen des Karlowitzer Congresses soll der Karlovitzer Patriarch sich dahin ausgesprochen und bereit erklärt haben: den Romanen das Kloster Hodosch der Arader Diöcese, und das Kloster Zlaticza der Werschetzer Diöcese abzutreten. Darauf muss bemerkt werden: dass das von dem Gefertigten beanspruchte Kloster Szent-György für die Karansebeser Diöcese ist ausschliesslich von romanischer Bevölkerung umgeben und dem Bischofsitze Karansebes näher gelegen sei als das Kloster Zlaticza, demnach für das romanische Bisthum in Karansebes geeigneter. Das Kloster Zlaticza hingegen liegt in der Grenze neben dem Stabsorte des Serbisch-Banater Grenz-Regimentes wo unmittelbar eine gemischte zwar, jedoch überwiegend serbische Bevölkerung und der Kirchen-Patron des Klosters heiliger Sabbas serbischer Erzbischof ist. Es ist eine unbegreifliche Erscheinung, wenn man dieses Kloster für die Romanen, und nicht Szent-György bestimmen will. Man kann daher nicht umhin, als im Interesse der Gläubigen und der Kirche bei dem gestellten Ansuchen, dass das Kloster Szent-György und nicht Zlaticza für die Karansebeser Diöcese zu bestimmen auch fernerhin zu verbleiben.

Hermannstadt, 12 April 1865.

79.

Adresa metropolitului Șaguna, pre lângă care ascerne suplimentul memorandumului către ministrul Schmerling.

An Seine Excellenz dem hochgeb. k. k. Staatsminister Anton Ritter von Schmerling.

Ich erlaube mir die ergebenste Freiheit, die hier /. mitfolgende Ergänzung zu der in meinem Memorandum vom 1-ten April 1865 angeführten, die Frage der gemeinsamen Kirchenfonde und Klöster betreffenden Begründung Euer Excellenz zu hochgeneigter Gebrauchsnahme gehorsamst zu unterbreiten.

Mit der Versicherung der ausgezeichnetesten Verehrung verharrend.

Hermannstadt, 12 April 1865.
